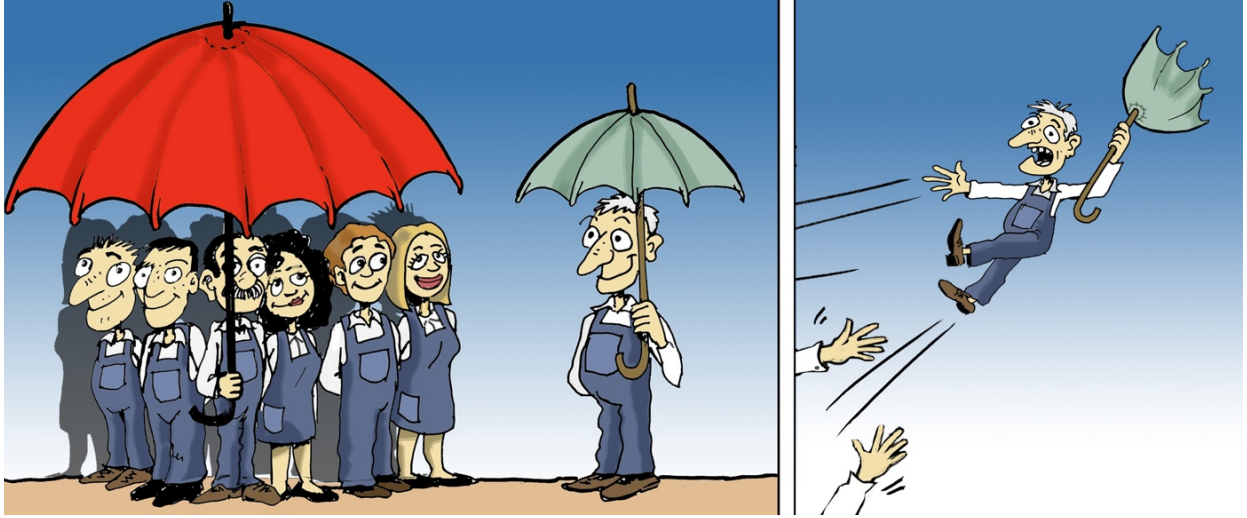

DiSKAR

SENDİKALAŞMA ARAŞTIRMASI

**Türkiye’de Sendikalaşma, Toplu İş
Sözleşmesi Kapsamı ve Grevler
(2013-2019)**

İstanbul, Şubat 2019

SENDİKALAŞMA ARAŞTIRMASI

Türkiye’de Sendikalaşma, Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı ve Grevler
(2013-2019)

Bu araştırma Türkiye **Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi (DiSK-AR)** tarafından hazırlanmış ve 27 Şubat 2019 tarihinde kamuoyuna sunulmuştur. Araştırma DiSK-AR kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Kapak görseli: Fahrettin E. Erdoğan

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU

Adres: Dikilitaş Mahallesi Eren Sokak No: 4 Beşiktaş, İstanbul

Tel: (0212) 291 00 05 – 291 00 06 – 258 19 66 – 258 19 67

Faks: (0212) 240 42 09 ve (0212) 296 91 24

GSM: (0533) 276 47 23

Web: www.disk.org.tr

E-posta: diskar@disk.org.tr

Sosyal medya (Facebook, Twitter, Instagram): @diskinesi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
ÖZET	3
<i>SENDİKALAŞMA, TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI ve GREVLERDE VAHİM TABLO:</i>	3
<i>İŞÇİLERİN YÜZDE 90'İ SENDİKASIZ, YÜZDE 93'Ü TOPLU SÖZLEŞMESİZ</i>	3
<i>GREVLER DİBE VURDU</i>	3
<i>TÜRKİYE OECD'NİN EN KÖTÜSÜ</i>	3
GİRİŞ	5
BİRİNCİ BÖLÜM: SENDİKALAŞMA	6
TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNDE SENDİKALAŞMA VE TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI	6
<i>TÜRKİYE EN KÖTÜ SENDİKALAŞMA ORANI VE DÜŞÜK TİS KAPSAMI İLE OECD SONUNCUSU</i>	6
SENDİKALAŞMA VE TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI (2013-2019)	9
İŞKOLU BARAJI VE SENDİKA SAYILARI	11
İŞÇİLERİN YÜZDE 90'İ SENDİKASIZ	12
İŞÇİ KONGFEDERASYONLARININ ÜYE SAYILARI	12
KONGFEDERASYONLARIN ÜYE ARTIŞ ORANLARI	13
YENİ SENDİKA ÜYELERİNİN KONGFEDERAL DAĞILIMI	14
KONGFEDERASYONLARIN SENDİKAL TEMSİL ORANLARI	15
İŞKOLLARINA GÖRE SENDİKALAŞMA	16
ÜYE SAYISI EN ÇOK ARTAN SENDİKALAR	20
SENDİKALAŞMANIN HARİTASI	20
SENDİKALAŞMANIN TOPLUMSAL CİNSİYETİ	23
SENDİKALAŞMADAKİ ARTIŞIN NEDENLERİ	24
İKİNCİ BÖLÜM: TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI	25
TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI YÜZDE 7	25
15 MİLYONDAN FAZLA İŞÇİNİN TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ YOK	25
SENDİKALI AMA TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİZ YÜZBİNLERCE İŞÇİ	25
İŞKOLLARINA GÖRE TİS KAPSAMI	27
YHK ve TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ	29
<i>YHK'nin YÜKSELİŞİ VE ÖZGÜR TOPLU PAZARLIĞININ GERİLEYİŞİ</i>	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GREVLER	31
GREV EĞİLİMİ 2000'Lİ YILLARDA ZAYIFLADI	31
AKP DÖNEMİNDE 193 BİN İŞÇİNİN GREVİ ERTELENDİ	33
DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	34
KAYNAKLAR	35

ÖZET

SENDİKALAŞMA, TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI ve GREVLERDE VAHİM TABLO:**İŞÇİLERİN YÜZDE 90'I SENDİKASIZ, YÜZDE 93'Ü TOPLU SÖZLEŞMESİZ
GREVLER DİBE VURDU
TÜRKİYE OECD'NİN EN KÖTÜSÜ**

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi (DİSK-AR) tarafından yapılan Sendikalaşma Araştırması (2019) sendikalaşma, toplu iş sözleşmesi ve grevler konusundaki vahim tabloyu ortaya koyuyor. Araştırmaya göre Türkiye'de sendikalaşabilen işçilerin oranı yüzde 11 ile sınırlı kalırken, işçilerin sadece yüzde 7'si toplu iş sözleşmelerinden yararlanıyor.

Araştırma sendikalı işçi sayısındaki artışın yapay olduğunu ve sendikalaşan işçilerin ciddi bir bölümünün toplu iş sözleşmesinden yararlanamadığını gösteriyor. Memurlar hariç 16 milyon 254 bin işçinin sadece 1 milyon 859 bini sendika üyesi iken 14 milyon 395 bin işçi herhangi bir sendikaya üye değildir. 16 milyon 254 bin işçinin sadece 1 milyon 132 bini toplu iş sözleşmesi kapsamındadır. 15 milyon 122 bin işçi ise hiçbir sendikal korumaya sahip değildir. Turizm işkolunda işçilerin yüzde 98,4'ü, büro ve ticaret, eğitim işkolunda işçilerin yüzde 97,4'ü ve inşaat işkolunda işçilerin yüzde 97,2'si toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır.

Araştırmada yer alan bulgular özetle şöyledir.

- **İşçilerin yüzde 90'ı sendikasız:** Türkiye'de toplam 16 milyon 254 bin işçinin 14 milyon 395 bini herhangi bir sendikaya üye değildir. Kayıt dışı işçiler dahil edildiğinde ise fiili sendikalaşma oranı yüzde 11,4'tür. Bakanlık Ocak 2019 itibariyle resmi sendikalaşma oranını yüzde 13,9 olarak açıklasa da bu oran hatalıdır. Bakanlık sadece sigortalı işçileri dikkate almaktadır.
- **İşçilerin yüzde 93'ü toplu iş sözleşmesi kapsamında değil:** Türkiye'de toplam 16 milyon 254 bin işçinin sadece 1 milyon 132 bini toplu iş sözleşmesinden yararlanıyor. İşçilerin yüzde 93'ü toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır. Toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındaki işçi sayısı 15 milyon 122 bindir. Toplu iş sözleşmesi kapsama oranı sadece yüzde 7'dir.
- **Sendika üyesi işçiler de toplu iş sözleşmesiz:** Ocak 2019 tarihli bakanlık verilerine göre 1 milyon 859 bin sendika üyesi olarak gözüksen de bunların 727 bini (yüzde 39'u) toplu iş sözleşmesi kapsamında değildir. Toplu iş sözleşmesinden yararlanan üye sayısı 1 milyon 132 bindir. 727 bin işçi sendika üyesi olduğu halde toplu iş sözleşmesinden yararlanamamaktadır.
- **Türkiye toplu iş sözleşmesi kapsamı ve sendikalaşma açısından OECD sonucusu:** AB ülkelerinde TİS kapsamı genellikle yüzde 50'nin üzerindedir. Toplu iş sözleşmesi kapsamı Avusturya'da yüzde 98, Belçika'da yüzde 96, Yunanistan ve İsveç'te yüzde 90'dır. TİS kapsamının en düşük olduğu ülkeler yüzde 12,5 ile Meksika, yüzde 12 ile ABD, yüzde 11,8 ile Kore, yüzde 7,1 ile Litvanya ve yüzde 7 ile Türkiye'dir

- **Sendika üyeliğindeki artışın nedeni taşeron işçilerin ve kamu işçilerin örgütlenmesidir:** Sendikalaşmada 2013-2019 arası yaşanan yaklaşık 850 bin kişilik artışın temel nedeni kamu taşeron işçilerinin sendikalaşmasının kolaylaştırılmış olmasıdır. Ancak bu işçilerin toplu iş sözleşmesi hakları kısıtlandığı için toplu iş sözleşmesi kapsamı 1 milyon 132 bin ile sınırlı kalmıştır.
- **Yeni sendika üyelerinin dağılımında büyük bir dengesizlik söz konusu:** 2013 ve 2019 arasında sendika üyeliğinde 857 binlik artış yaşandı. 857 bin işçinin 517 bini Hak-İş'e, 266 bini Türk-İş'e, 71 bini DİSK'e üye sendikalara üye olmuştur. Bu tablo Hak-İş'in kamu taşeron işçilerinin ve kamu işçilerinin sendikalaşması sırasında siyasal iktidar tarafından korunup kolladığını göstermektedir.
- **İşkollarına göre sendikalaşma:** İnşaat, turizm ve büro işkolu en düşük sendikalaşma oranına sahip işkollarıdır. 2018'de en fazla iş cinayetlerinin yaşandığı inşaat işkolunda ise sendikasızlaşma devam etmektedir. En fazla sendikalaşma oranına sahip ilk üç işkolu, genel işler, savunma ve güvenlik ve banka, finans ve sigortadır.
- **İşkollarına göre toplu iş sözleşmesi kapsamı:** Toplu iş sözleşmesi kapsamının en düşük olduğu ilk üç işkolu sırasıyla turizm (yüzde 1,6), büro (yüzde 2,6) ve inşaat (yüzde 2,8). Turizm işkolunda işçilerin yüzde 98,4'ü, büro ve ticaret, eğitim işkolunda işçilerin yüzde 97,4'ü ve inşaat işkolunda işçilerin yüzde 97,2'si toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır. Sağlık, sosyal hizmetler, gazetecilik, tekstil işkolları da toplu iş sözleşmesi kapsamının düşük olduğu işkollarıdır. TİS kapsamının en yüksek olduğu işkolları ise banka ve finans, enerji ve genel işler kollarıdır.
- **Kadınlar erkeklere göre daha az sendikalı:** Kadınların sendikalaşma oranı kayıtdışı işçiler dahil yüzde 6,7'ye düşmektedir. Toplam işçilerin yüzde 27,6'sı kadınlardan oluşurken, kadın sendika üyeleri toplam sendika üyelerinin yalnızca yüzde 19'unu oluşturmaktadır. Toplam işçilerin yüzde 72,4'ü erkek olmasına karşılık toplam sendika üyelerinin yüzde 81'i erkeklerden oluşmaktadır.
- **İllere göre sendikalaşma:** Sendikalaşmanın en düşük olduğu 10 il sırasıyla Antalya, Denizli, Yalova, Muğla, Mardin, Gaziantep, İstanbul, Ordu, Şırnak ve Uşak'tır. Antalya en sendikasız il olurken, İstanbul sendikalaşma sıralamasında 81 içinde 75. sıradadır. Sendikalaşmanın en yüksek olduğu iller belediyeler dahil kamu işçiliğinin yüksek olduğu illerdir. Zonguldak, Kırşehir, Rize, Karabük, Kırıkkale, Kütahya sendikalaşmanın en yüksek olduğu iller oldu.
- **Yüksek Hakem Kurulu tarafından bağitlanan toplu sözleşmelerde patlama:** Kamu taşeron işçilerinin sendikalaşmasından sonra artış gösteren Yüksek Hakem Kurulu tarafından bağitlanan toplu sözleşmeler giderek artmaktadır. Kamu işveren sendikalarının kamu taşeron işçilerinin toplu pazarlıklarını yürütmekten kaçınması nedeniyle bu uyuşmazlıklar Yüksek Hakem Kurulu tarafından sonuçlandırıldı. 2011'de sadece 27 bin, 2012'de 20 bin, 2013'te 41 bin, 2014'te 14 bin ve 2015'te 35 bin işçiyi kapsayan toplu iş sözleşmelerini bağitlayan Yüksek hakem Kurulu 2016'da büyük bir sıçramayla 182 bin, 2017'de ise 287 bin işçinin toplu iş sözleşmesi bağitlandı.
- **Grevler dibe vurdu:** 1984- 1995 arasında yıllık ortalama greve katılan işçi sayısı 60 bin civarında iken, bu sayı 1995-2000 yılları arasında 9 bin civarına, 2000'lı yıllarda a ise 5 bin civarına geriledi. 2003 yılında itibaren ise grevi ertelenen (yasaklanan) işçi sayısı 193 bin oldu.

GİRİŞ

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) (eski Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) 6356 sayılı **Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu** gereğince işçi sendikalarının üye sayılarına ilişkin istatistikleri, 31 Ocak 2019 tarihli Resmî Gazete’de yayımladı. Sendikalaşma istatistikleri bir yandan Türkiye’de işçi sendikalarının tablosunu ortaya koyarken, öte yandan sendikaların toplu iş sözleşmesi yapmaları için gerekli olan yüzde 1’lik işkolu barajını aşıp aşmadıklarını gösteriyor.

Bilindiği gibi 2012 yılında çıkarılan 6356 sayılı Yasa ile birlikte sendikaların üye sayılarını hesaplama yöntemi değiştirildi. Bir yandan **e-devlet yoluyla sendika üyeliği** sistemine geçildi. Öte yandan işçi sayıları açısından **Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)** verileri esas alınmaya başlandı. Böylece 2821 sayılı Yasa döneminde sendika üye sayılarına ilişkin gerçek dışı veriler büyük ölçüde ortadan kalktı.

6356 sayılı yasadaki son yayımlanan istatistiklerin önceki döneme göre daha sağlıklı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak 6356 sayılı Yasa döneminde de sendikalaşma oranları ve toplu iş sözleşmesi kapsamıyla ilgili hesaplamalarda çeşitli sorunlar yaşanıyor. **ÇSGB kayıt dışı işçileri hesaba katmadığı için sendikalaşma oranları gerçek durumdan daha yüksek çıkıyor. Ayrıca e-devlet yoluyla üyelik konusunda zaman zaman hak ihlallerine de rastlanıyor.** İşverenlerin işçilerin e-devlet şifresini işçiden yasadışı biçimde alarak sendikadan istifa ettirmesi veya işverenin tercih ettiği sendikaya üye yapması, sistemin şeffaf ve sendikaların denetimine açık olmaması nedeniyle yaşanan sorunlar yeni sistemin sorunlu yanları arasında sayılabilir.

Bu raporda 2013-2019 döneminde (6356 sayılı yasa sonrası) sendikalaşma oranları, toplu iş sözleşmesi kapsamı ve grevler ele alınacaktır. Sendikalaşmaya ilişkin 2013 yılı öncesi resmi veriler (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı resmi istatistikleri) büyük ölçüde hayalidir ve gerçekleri yansıtmamaktadır. Bu nedenle resmi sendikalaşma verileri kullanılarak 2013 öncesine giden bir istatistiki seri çıkarmak nerdeyse imkansızdır.

Bu rapor Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (eski Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-ÇSGB) tarafından her yıl Ocak ve Temmuz aylarından yayımlanan işçi sendikaları istatistiklerine dayalıdır. Kamu görevlileri/memurlar bu araştırmanın kapsamı dışındadır. Ancak kamuda işçi statüsünde çalışanlar rapor kapsamındadır. Raporda Ocak 2013 ile Ocak 2019 arası dönem esas alındı. Bunun nedeni bu dönemde açıklanan istatistiklerin 6356 sayılı Yasa’da benimsenen yöntem nedeniyle daha sağlıklı olmasıdır. 2013 öncesi sendikalaşma istatistikleri ile 2013 sonrası karşılaştırmak, 2013 öncesi istatistiklerin gerçek dışı olması nedeniyle mümkün değildir. Araştırmada genellikle Ocak 2019 verileri kullanılmıştır ancak özellikle il ve cinsiyet açısından sendikalaşma oranları için en son erişilebilen Temmuz 2018 verileri kullanılmıştır.

Raporda ayrıca Bakanlık tarafından hazırlanan ve yıl sonu itibarıyla toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayılarına ilişkin verilerden de yararlandırıldı. Toplu iş sözleşmesi kapsamına ilişkin veriler AÇSHB tarafından sağlanan bilgilere dayalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM: SENDİKALAŞMA

TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNDE SENDİKALAŞMA VE TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI

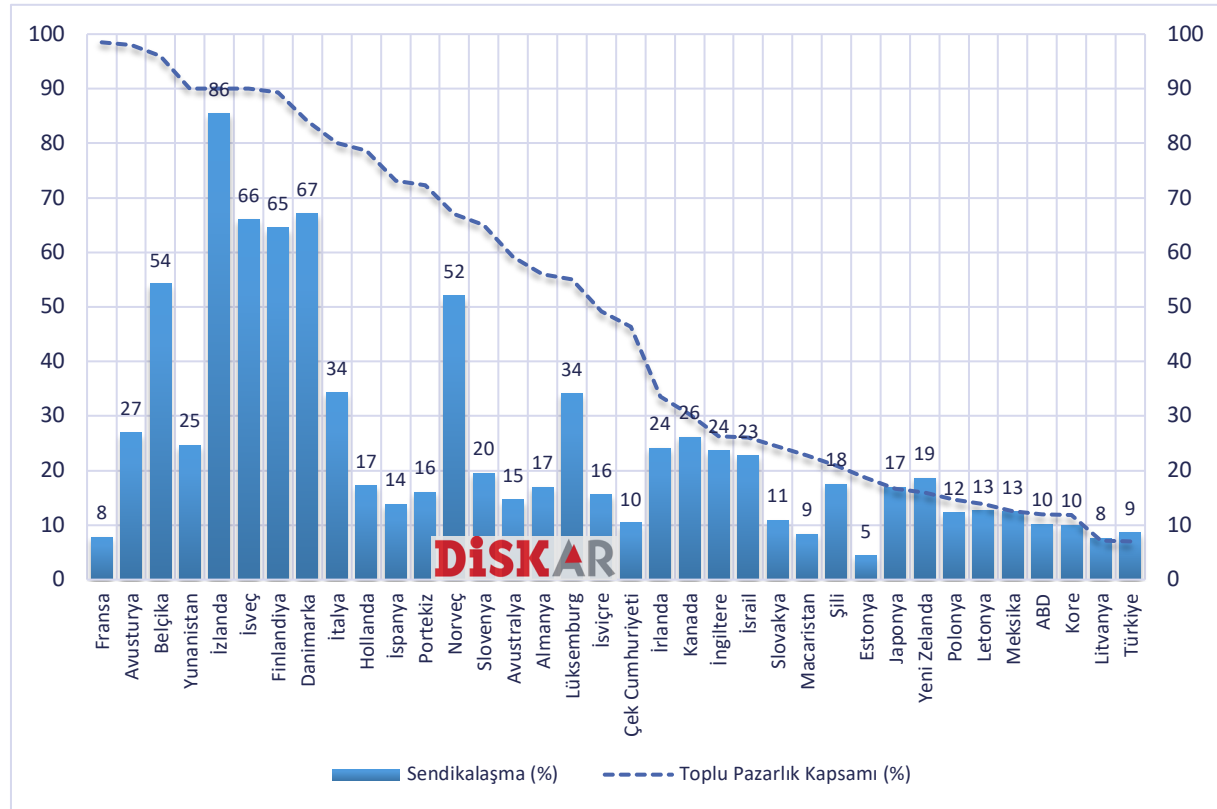
TÜRKİYE EN KÖTÜ SENDİKALAŞMA ORANI VE DÜŞÜK TİS KAPSAMI İLE OECD SONUNCUSU

Ülkelerin sahip olduğu farklı endüstri ilişkileri sistemi ve sendikalaşma özellikleri nedeniyle sendikalaşma oranlarının karşılaştırılması zor olmakla birlikte bu konuda karşılaştırmaya imkan veren çalışmalar söz konusudur. Ekonomik İşbirliği ve Kalkına Örgütü (OECD) sendikalaşma açısından karşılaştırılabilir veriler sunmaktadır (OECD, 2018).

Sendikalaşma oranı sendikalı sayısının sendikalaşabilir çalışan/işçi sayısına bölünmesiyle elde edilen bir orandır. Sendika yoğunluğu (trade union density) olarak da bilinen bu oran sendikalara üye olanların oranını göstermektedir. Sendikalaşma oranı OECD ülkelerinde büyük farklılıklar göstermektedir.

Türkiye, OECD üyesi ülkeler içinde en düşük sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi kapsamına sahip ülkelerden biridir. OECD verilerine göre Türkiye’de 2017 yılı için sendikalaşma oranı yüzde 8,6, 2016 yılı için toplu iş sözleşmesi kapsamı ise yüzde 7’dir. Türkiye bu oranlarla veri elde edilebilen 36 OECD ülkesi içinde son sıralardadır (Grafik 1).

Grafik 1: Türkiye-OECD Ülkelerinde Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsama Oranları (Yüzde)

Kaynak: OECD, Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi İstatistikleri, 2018. DİSK-AR.

İzlanda’da yüzde 86, Danimarka’da yüzde 67, İsveç’te yüzde 66, Finlandiya’da yüzde 65 olan sendikalaşma oranı Belçika’da yüzde 54, Norveç’te yüzde 52 civarındadır (Grafik 1, Tablo 1). İskandinav ülkelerinde yüksek seyreden sendikalaşma oranı Orta ve Güney Avrupa ülkelerinde ise daha düşük seyretmektedir. Sendikalaşma oranı İtalya’da yüzde 34, Avusturya’da yüzde 27, İrlanda’da yüzde 24, İngiltere’de 24, Almanya’da yüzde 17 ve Fransa’da yüzde 8 civarındadır.

Tablo 1: Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı (OECD)

Ülke	TİS Kapsamı (Yüzde)	Sendikalaşma Oranı (Yüzde)
Fransa	98,5	7,9
Avusturya	98	26,9
Belçika	96	54,2
Yunanistan	90	24,7
İzlanda	90	85,5
İsveç	90	66,1
Finlandiya	89,3	64,5
Danimarka	84	67,2
İtalya	80	34,3
Hollanda	78,6	17,3
İspanya	73,1	13,9
Portekiz	72,3	16,1
Norveç	67	52,0
Slovenya	65	19,6
Avustralya	59,2	14,6
Almanya	56	17,0
Lüksemburg	55	34,1
İsviçre	49,2	15,7
Çek Cumhuriyeti	46,3	10,4
İrlanda	33,5	24,2
Kanada	30,3	26,2
İngiltere	26,3	23,7
İsrail	26,1	22,8
Slovakya	24,4	10,9
Macaristan	22,8	8,5
Şili	20,9	17,6
Estonya	18,6	4,5
Japonya	16,7	17,1
Yeni Zelanda	15,9	18,7
Polonya	14,7	12,4
Letonya	13,8	12,6
Meksika	12,5	12,5
ABD	12	10,3
Kore	11,8	10,1
Litvanya	7,1	7,7
Türkiye	7	8,6

Sendikalaşma oranları sendikal korumadan yararlananların oranını tek başına ortaya koymaktan uzaktır. Bilindiği gibi sendikaların en önemli işlevlerinden biri toplu iş sözleşmeleri yoluyla üyelerinin hak ve çıkarlarını korumaktır. Bu noktada toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçilerin sayısı ve oranı önem taşımaktadır. Toplu iş sözleşmesi (TİS) kapsamı bu nedenle sendikalaşma oranı kadar önemlidir.

Toplu iş sözleşmesi kapsamı ülkelerin endüstri ilişkileri sistemi ve mevzuatına bağlı olarak sendikalaşma oranının üstünde veya altında gerçekleşebilmektedir. OECD ve AB ülkelerinin çoğunda var olan teşmil (*) mekanizmaları sayesinde toplu iş sözleşmeleri sendika üyesi olmayanlara da uygulanmaktadır. Böylece toplu iş sözleşmesi kapsamı sendikalaşma kapsamının üzerine çıkabilmektedir. Örneğin yüzde 7,9 oranında sendikalaşmaya sahip Fransa'da toplu iş sözleşmesi kapsama oranı yüzde 98,5'tir. AB ülkelerinde TİS kapsamı genellikle yüzde 50'nin üzerindedir. Toplu iş sözleşmesi kapsamı Avusturya'da yüzde 98, Belçika'da yüzde 96, Yunanistan'da 90, İsveç'te yüzde 90'dır. TİS kapsamının en düşük olduğu ülkeler yüzde 12,5 ile Meksika, yüzde 12 ile ABD, yüzde 11,8 ile Kore, yüzde 7,1 ile Litvanya ve yüzde 7 ile Türkiye'dir (Tablo 1, Grafik 1).

Kaynak: OECD, Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi İstatistikleri, 2018. DISK-AR

TİS: Toplu İş Sözleşmesi

OECD Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi Verileri Hakkında Açıklama

OECD veri tabanında bazı ülkeler için resmi ve araştırma verileri olmak üzere iki tip veri bulunmaktadır. Sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi (TİS) kapsamı verileri için OECD veri tabanında yer alan en güncel yıl kullanıldı. TİS kapsamı verilerinin çoğunluğu 2016 yılına aittir. Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, İtalya, Kore, Litvanya, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve İsveç'in verileri 2015 yılına; Fransa, Macaristan, İrlanda, Lüksemburg, Norveç ve İsviçre'nin verileri 2014 yılına; Yunanistan ve İzlanda'nın verileri 2013 yılına; İsrail, Meksika ve Polonya'nın verileri 2012 yılına aittir. Sendikalaşma verilerinin çoğu 2016 yılına ait resmi verilerdir. İsrail için 2012 yılına ait resmi veri, Yunanistan için 2013 yılına ait resmi veri, Lüksemburg ve Polonya için 2014 yılına ait resmi veri, Belçika, Kanada, Fransa, Letonya, Portekiz, Slovakya, İspanya, İsveç ve Slovenya için 2015 yılına ait resmi veri; Estonya için 2015 yılına ait araştırma verisi; İrlanda, Meksika, Yeni Zelanda, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri için 2017 yılına ait araştırma verisi; Japonya için 2017 yılına ait resmi veri kullanılmıştır. Türkiye için sendikalaşma verileri 2017, TİS kapsamı verileri 2016 yılına ait olup OECD hesaplamasıdır. **(*)Teşmil:** Bir toplu iş sözleşmesinin sözleşmenin taraflarını oluşturmayan diğer işçi ve işverenleri de kapsayacak biçimde diğer işyeri, işçi veya işverenleri kapsayacak hale getirilmesi.

2821 VE 2822 SAYILI YASALAR DÖNEMİNDE SENDİKALAŞMA ORANLARI (1988-2012)¹

Türkiye’de sendikalaşma oranları konusunda resmi veriler ile fiili durum arasında büyük bir uçurum yaşandığı ve resmi sendikalaşma istatistiklerinin çok uzun yıllardır ciddi hatalar içerdiği bilinmektedir. Sendikalaşmaya ilişkin resmi istatistiklerde yer alan sendikalaşma oranları oldukça tartışmalıdır (Çelik ve Lordoğlu, 2006). ÇSGB’nin Ocak 1984 ile Temmuz 2009 arasında yayımladığı sendikalaşma istatistiklerine göre, Türkiye’de sendikalaşma oranları yüzde 51 ile yüzde 69 arasında değişmektedir. Bakanlığın 2009 Temmuz istatistiklerine göre sigortalı işçi sayısı 5,4 milyon, sendikalı işçi sayısı 3,2 milyon ve sendikalaşma oranı yüzde 59,9’dur. İskandinav ülkeleri hariç neredeyse bütün AB ülkelerinin ile AB ve OECD ortalamasının oldukça üzerinde olan bu oranlar gerçeği yansıtmaktan çok uzaktır.

ÇSGB tarafından açıklanan 1984-2012 dönemine ilişkin sendika üye sayılarının inandırıcı olmaması, sendikalaşma oranlarının saptanmasında başka yöntemleri gündeme getirmektedir. Nitekim OECD de Türkiye’nin resmi sendikalaşma istatistiklerine itibar etmemekte ve Türkiye için Çelik ve Lordoğlu (2006) tarafından önerilen ve toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısının sendikalaşma için de esas alınmasına dayalı metodu (Visser, Martin, & Tergeist, 2014) kullanmaktadır (OECD, 2014).

Bu yöntem kullanılırken şu noktalara dikkat etmek gereklidir. Türkiye’de toplu iş sözleşmeleri en az bir, en çok üç yıl için yapılabilmektedir. Ancak, uygulamada sözleşmelerin neredeyse tümünün ikişer yıllık olarak bağtlandığı görülmektedir. ÇSGB istatistiklerinde ise toplu sözleşmelerden yararlanan işçi sayısı yıllık olarak yer almaktadır. Ancak, yıl bazında değerlendirme bir anlam ifade etmeyeceğinden, toplu iş sözleşmelerinden yararlanan işçi sayısı hesaplanırken iki yıllık toplamları ve iki yıllık ortalamaları dikkate almak daha gerçekçi sonuçlar verecektir.

Tablo 2: İşçilerin Fiili Sendikalaşma Oranları (Toplu İş Sözleşmesi Kapsamındaki İşçi) 1988-2012

Yıl	Toplam İşçi Sayısı (Bin)	TİS Kapsamı (Bin)	Fiili Sendikalaşma Oranı (TİS Kapsamındaki İşçi) (Yüzde)
1988	5.918	1.590	26,9
1989	5.760	1.544	26,8
1990	5.921	1.433	24,2
1991	6.001	1.516	25,3
1992	6.353	1.427	22,5
1993	6.380	1.546	24,2
1994	6.766	1.418	21,0
1995	7.089	1.257	17,7
1996	7.616	1.289	16,9
1997	8.000	1.176	14,7
1998	8.151	1.171	14,4
1999	8.309	1.203	14,5
2000	8.765	1.049	12,0
2001	8.435	1.016	12,0
2002	8.890	1.034	11,6
2003	8.958	934	10,4
2004	8.932	993	11,1
2005	9.570	899	9,4
2006	10.067	923	9,2
2007	10.480	842	8,0
2008	10.901	811	7,4
2009	10.703	769	7,2
2010	11.546	786	6,8
2011	12.571	843	6,7
2012	13.205	787	6,0

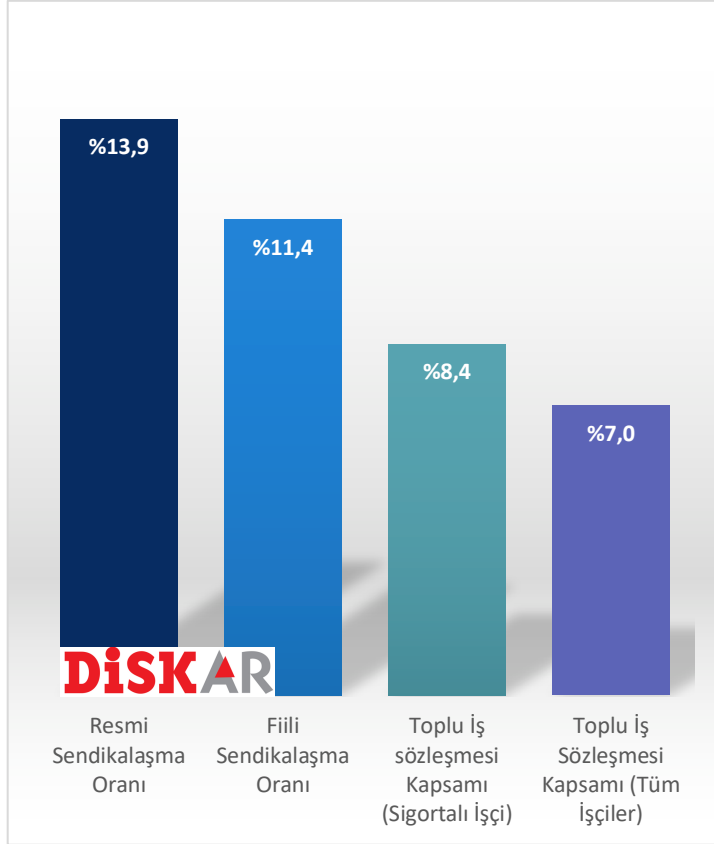
Tablo 2’de kamu görevlileri hariç tüm işçiler dikkate alınarak 1988-2012 dönemi için yaklaşık bir sendikalaşma hesaplaması yer almaktadır. Hesaplama toplu iş sözleşmesi kapsamı ile sınırlı olduğu için hata payı içerebilir. Ancak eğilimi göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye’de 2013 öncesi yıllara ait sendikalaşma oranları için güvenilir veri bulmak olanaksızdır. Bu nedenle daha sağlıklı verilerin bulunabildiği toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısının esas alınması en gerçekçi yollardan biridir. Tablo 2’de 1988-2012 yılları arasında toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısından hareketle hesaplanan kamu görevlileri hariç sendikalaşma oranları yer almaktadır. 1980’lerin sonunda ve 90’ların başlarında yüzde 25 bandında seyreden sendikalaşma oranları 2000’li yılların başlarında yüzde 10-12 düzeyine, 2010’lu yıllarda ise yüzde 6-7 düzeyine gerilemiştir.

Kaynak ve açıklama: Çelik (2017)’de yer alan tablo genişletilmiştir. Toplu iş sözleşmesi kapsamı için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Hayatı İstatistiklerinde yer alan toplu iş sözleşmesi kapsamının iki yıllık ortalamaları esas alınmıştır. Bu sayılar kamu görevlileri hariç toplam ücretli sayısına bölünmüştür. Kamu görevlileri hariç ücretli sayısının hesaplanmasında TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2012 ile DİE Çalışma İstatistikleri 2000-2001 kitabındaki veriler kullanılmıştır. Toplu iş sözleşmesi kapsamına dayalı sendikalaşma hesaplamasının 1988 öncesine götürülmesi sağlıklı olmayacaktır. 12 Eylül sonrası toplu iş sözleşmeleri 1984 yılında tekrar bağtlanmaya başlanmış olsa da 12 Eylül döneminde Yüksek Hakem Kurulu tarafından bağtlanan toplu iş sözleşmeleri 1986 yılına kadar etkili olmuştur. Bu nedenle 1987 ve 1988 yılları ortalamasına dayalı 1988 verisinden başlanması daha sağlıklı olacaktır. Verilerde TÜİK ve Bakanlığın geriye dönük güncelleştirmeleri ve yöntem değişiklikleri nedeniyle farklılıklar olabilmektedir.

¹ Bu bölüm Çelik (2017)’den alınmıştır ve aynı çalışmada yer alan tablo genişletilmiştir.

SENDİKALAŞMA VE TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI (2013-2019)

Grafik 2: Türkiye’de Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsama Oranı (Ocak 2019)

Kaynak: AÇSHB Sendikalaşma İstatistikleri Ocak 2019, TÜİK Hanehalkı İlgücü Araştırması verileri. Toplu iş sözleşmesi kapsamı AÇSHB'nin yürürlükteki toplu iş sözleşmelerine ilişkin verisidir. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Yöntemsel Açıklama

Resmi sendikalaşma oranı: ÇSGB tarafından açıklanan sendikalaşma oranı

Fiili sendikalaşma oranı: Kayıtdışı işçiler de katılarak DİSK-AR tarafından hesaplanan sendikalaşma oranı. Kamu görevlileri hariç tüm işçilerin sendikalaşma oranını gösterir.

Toplu iş sözleşmesi kapsamı (sigortalı): Toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçilerin sigortalı işçilere oranı (DİSK-AR tarafından hesaplanmaktadır).

Toplu iş sözleşmesi kapsamı (tüm işçiler): Toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçilerin kayıtlı-kayıtsız tüm işçilere oranı (DİSK-AR tarafından hesaplanmaktadır).

ILO sendikalaşma oranı yöntemi: ILO sendikalaşma oranını, sendika üyelerinin maaş ve ücret geliri elde eden işgücüne oranı şeklinde tanımlamaktadır (ILO, World Labour Report, 1997)

yüzde 7'si toplu iş sözleşmesi kapsamındadır. Bir diğer ifadeyle işçilerin yüzde 93'ü toplu iş sözleşmelerinden yararlanamıyor ve sendikal korumaya sahip değildir. Bu nedenle AÇSHB tarafından açıklanan yüzde 13,9'luk sendikalaşma oranı fiili durumu yansıtmayan yapay bir orandır (Toplu iş sözleşme kapsamıyla ilgili geniş bilgiler ikinci bölümde toplu iş sözleşmesi kapsamında yer almaktadır).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) Ocak 2019 istatistiklerine göre sendikalı işçi sayısı **1 milyon 859 bin 38'**dir. Sigortalı işçi sayısı ise **13 milyon 411 bin 983'tür**. Böylece sigortalı işçiler arasındaki sendikalaşma oranı (**resmi sendikalaşma oranı**) **yüzde 13,9** olmaktadır (Grafik 2).

Ancak bu oranın birçok yönden hatalı olduğunu kabul etmek gerekir. Bakanlığın sendikalaşma oranı iki nedenle **eksiktir**. Birincisi, kayıt dışı işçiler hesaba katılmadığı için sendikalaşma oranı fiili durumdan daha yüksek çıkmaktadır. İkincisi ise bu oran toplu iş sözleşmesi (TİS) kapsamındaki sendikalı işçi sayısını yansıtmamaktadır.

Bakanlık sendikalaşma oranını, toplam sendika üye sayısını SGK'ya kayıtlı işçi sayısına bölerek bulmaktadır. Bu oran Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından benimsenen hesaplama yöntemiyle (ILO, 1997, ILO 2003) uyumsuzdur.

Sigortalı işçileri esas alan **resmi sendikalaşma oranı yüzde 13,9 iken, kayıtlı ve kayıtsız tüm işçileri esas aldığımızda fiili sendikalaşma oranı yüzde 11,4'e gerilemektedir**. 16 milyon 254 bin işçinin sadece 1 milyon 859 bini sendikalıdır. 14 milyon 395 işçi ise sendika üyesi değildir.

Toplu iş sözleşmesi kapsama oranları açısından ise durum daha da vahimdir. **Türkiye'de TİS kapsamındaki işçilerin oranı AB ülkelerinin tersine sendikalı işçi oranının çok altındadır**. Sigortalı işçiler arasında toplu iş sözleşmesinden yararlananların oranı yüzde 8,4 iken, kayıtlı ve kayıtsız tüm işçiler arasında toplu iş sözleşmesi kapsamı yüzde 7'ye gerilemektedir.

Resmi sendikalaşma oranına yüzde 13,9 olarak açıklanmasına rağmen, işçilerin sadece

Tablo 3: Resmi ve Fiili Sendikalaşma Oranları (2013-2019) (Bin) (%)

Dönem	Sigortalı İşçi Sayısı	Toplam İşçi Sayısı	Sendika Üyesi İşçi Sayısı	Dönemsel Üye Artışı	Resmi Sendikalaşma Oranı	Fiili Sendikalaşma oranı
Ocak 2013	10.882	12.997	1.002	-	9,2	7,7
Temmuz 2013	11.629	13.698	1.032	30	8,9	7,5
Ocak 2014	11.601	13.544	1.097	64	9,5	8,1
Temmuz 2014	12.287	14.301	1.189	93	9,7	8,3
Ocak 2015	12.181	14.181	1.297	108	10,7	9,1
Temmuz 2015	12.745	15.068	1.429	132	11,2	9,5
Ocak 2016	12.664	14.796	1.514	85	12	10,2
Temmuz 2016	13.038	15.445	1.500	-14	11,5	9,7
Ocak 2017	12.700	14.995	1.547	47	12,2	10,3
Temmuz 2017	13.582	16.030	1.624	77	12	10,1
Ocak 2018	13.845	16.033	1.714	91	12,3	10,7
Temmuz 2018	14.122	16.476	1.802	88	12,7	10,9
Ocak 2019	13.412	16.254	1.859	57	13,8	11,4
Artış Toplamı	2.530	3.257	857	-	-	-
Artış Oranı (%)	23,2	25	85,6			

Kaynak ve açıklama: ÇSGB, AÇSHB Ocak 2013 ile Ocak 2019 arası istatistikleri. TÜİK Hanehalkı Araştırması. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır. Toplam işçi sayısı TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması'nda yer alan toplam ücretli ve yevmiyeli sayısından kadrolu ve sözleşmeli memurların çıkartılmasıyla bulunmuştur. Ocak 2019 toplam işçi sayılarının hesaplanmasında en son açıklanan TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması olan Kasım 2018 sonuçları kullanılmıştır. Yuvarlamadan dolayı toplamlar farklı çıkabilir.

Sendikalı işçi sayısı Ocak 2013- Ocak 2019 döneminde **yüzde 85,6** artışla, 1 milyon 2 binden **1 milyon 859** bine yükseldi. **Sigortalı işçi sayısında** Ocak 2013-Ocak 2019 arasında **yüzde 23,2 ve toplam işçi sayısında yüzde 25 oranında** artış yaşanırken, sendikalı işçi sayısı **yüzde 86** oranında arttı. Böylece sendikalı işçi sayısındaki artış işçi sayısı artışının çok üzerinde gerçekleşti. **Son 6 yılda 857 bin işçi sendikalara üye oldu.** Bu durum gerek resmi ve gerekse fiili sendikalaşma oranlarında 2013-2019 arasında bir artışa yol açtı. Resmi sendikalaşma oranı Ocak 2013'te yüzde 9,2 iken Ocak 2019'da yüzde 13,9 oldu.

Fiili sendikalaşma oranı ise Ocak 2013'te yüzde 7,7 iken Ocak 2019'da yüzde 11,4'e yükseldi (Tablo 3). Ancak sigortalı işçi sayısının Ocak 2019'da (2018 ekonomik krizi nedeniyle) Temmuz 2017 düzeyinin altına düşmesi nedeniyle Ocak 2019'da sendikalaşma oranındaki yükseliş yanıltıcıdır. Ocak 2019'da sigortalı işçi sayısı düşmesine rağmen, sendikalı işçi sayısı artmıştır.

Sendikalaşma oranları tartışmalı olmakla birlikte, sendikalaşmada özellikle 2015 ve 2018 yıllarında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. E-devlet kapısından üyelik sisteminin üyeliği kolaylaştırdığı ve üyelik eğilimini artırdığı biliniyor. Ancak sendikalaşmadaki hızlı artışın en önemli nedeni taşeron şirketlerde çalışan işçilerin toplu iş sözleşmesi yapmasını kolaylaştıran 11 Eylül 2014 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 6552 sayılı torba yasa ve 17 Mart 2015 tarihinde yayımlanan taşeron şirketlerde toplu iş sözleşmesi yetkisi almayı kolaylaştıran Personel Çalışmasına Dayalı Hizmet Alımlarında Toplu İş Sözleşmesinden Kaynaklanan Fiyat Farklarının Ödenmesine Dair Yönetmelik düzenlemesidir (Bu konu aşağıda detaylı olarak ele alınmaktadır).

İŞKOLU BARAJI VE SENDİKA SAYILARI

Resmi sendikalaşma verilerine göre işçi sendikalarının sayısında 2013 ile 2019 arasında ciddi bir sıçrama yaşanmıştır. Ocak 2013'te 92 işçi sendikası söz konusu iken bu sayı Ocak 2019'da 172 olmuştur. Ocak 2013'te 92 sendikandanın 68'i üç büyük işçi konfederasyonu üyesidir. Bağımsız ve diğer konfederasyonlara üye sendika sayısı ise 24'tür. Ocak 2019'da ise 172 sendikandanın 76'sı üç büyük işçi konfederasyonu üyesi iken 97'si bağımsız veya diğer konfederasyonlara üyedir (Tablo 4).

2013-2019 arasında bağımsız ve yeni kurulan konfederasyonlara üye olan sendikaların sayısında bir sıçrama yaşanmıştır. Ancak aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmış olduğu üzere sayıları çok olmasına rağmen, bağımsız ve üç büyük konfederasyon dışında kalan sendikaların üye sayısı son derece sınırlı kalmıştır.

Tablo 4: Sendika Sayıları (Ocak 2013-Ocak 2019)

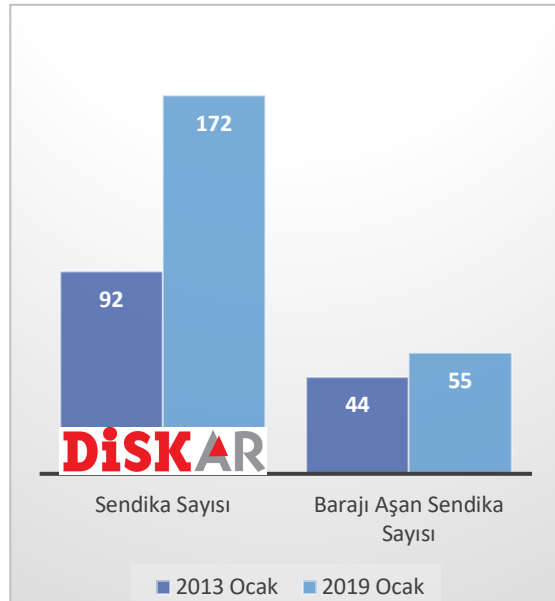
	Ocak 2013	Ocak 2019
Toplam Sendika Sayısı	92	172
DİSK	18	21
TÜRK-İŞ	33	33
HAK-İŞ	15	21
Bağımsız ve diğer	24	97
Barajı Aşan Sendika Sayısı	44	55
DİSK	4 (7)	5 (8)
TÜRK-İŞ	29	31
HAK-İŞ	9	18
Bağımsız ve diğer	2	1
Baraj Aşamayan Sendikalar	48	117

Kaynak ve açıklama: ÇSGB ve AÇSHB tarafından açıklanan İşçi Sendikaları Üye Sayısı Tebliği, DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

6356 sayılı yasada yer alan muafiyet hükümleri nedeniyle yüzde 1 barajı aşamayan ancak yasadaki öngörülen koşulları yerine getiren sendikaların işkolu barajından muaf tutulması sağlanmıştır. Tabloda parantez içinde yer alan sayılar muafiyet dahil barajı aşan sendikaları göstermektedir.

İşçi sendikası sayısında büyük bir artış yaşanırken, işkolu barajını aşan sendika sayısında ise son derece sınırlı bir artış söz konusudur. Ocak 2013'te 92 sendikandanın 44'ü işkolu barajını aşarken Ocak 2019'da kurulu 172 sendikandanın 55'i barajı aşabilmiştir. Böylece barajı aşan sendika oranı yüzde 48'den yüzde 32'ye gerilemiştir. Çok sayıda sendika işkolu barajı engeli nedeniyle toplu pazarlık hakkından mahrum kalmaktadır.

Grafik 3: Sendika ve Yetkili Sendika Sayıları (Ocak 2013-Ocak 2019)

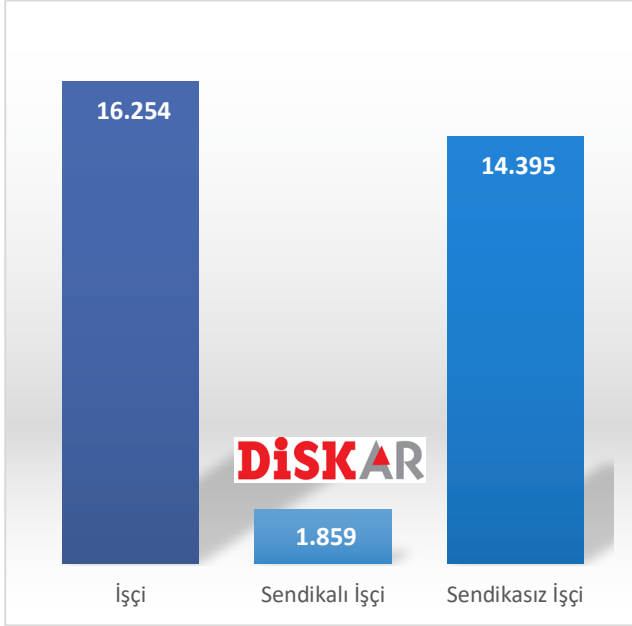
Kaynak: ÇSGB Ocak 2013, AÇSHB Ocak 2019 İstatistikleri. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

İşkolu barajını aşan sendikaların ezici çoğunluğu üç büyük konfederasyon üyesidir. Ocak 2013'te barajı aşan 44 sendikandanın 42'si, Ocak 2019'da ise barajı aşan 55 sendikandanın 54'ü DİSK, Türk-İş ve Hak-İş üyesidir. Üç büyük konfederasyon dışında barajı aşan sadece bir sendika söz konusudur. Bu sendika bağımsız BANKSİS sendikasıdır. DİSK'in barajı aşan sendika sayısı 2013-2019 arası 7'den 8'e çıkarken, Türk-İş'in 29'dan 31'e çıktı. Hak-İş üyesi barajı aşan sendika sayısı ise 9'dan 18'e çıktı (Tablo 4, Grafik 3).

Türkiye'de sendika sayısında hızlı bir artış yaşanırken yüzde 1'lik işkolu barajı yüzünden yeni kurulan sendikalar toplu pazarlık hakkını kullanamamaktadır. 6356 sayılı Yasanın baraj sistemi yeni sendikaların toplu pazarlık sistemine girişini imkânsız hale getirmektedir. İşkolu yetkisi olmayan sendikalar toplu pazarlık yapamamakta, örgütlenme aşamasında ise işkolu barajını aşamadıkları için yeni üye kaydetmeleri zorlaşmaktadır.

İŞÇİLERİN YÜZDE 90'I SENDİKASIZ

Grafik 4: İşçiler, Sendikalılar ve Sendikasızlar (Ocak 2019)

2013 ile 2019 arasında sendikalaşmada yaşanan nicel artışa rağmen, işçilerin yüzde 90'a yakını sendikasızdır. Kayıt dışı çalışan işçiler dahil toplam 16 milyon 254 bin işçinin sadece 1 milyon 859 bini sendika üyesidir. Fiili sendikalaşma oranı yüzde 11,4'tür. Toplam işçilerin yüzde 90'ına karşılık gelen 14 milyon 395 bin işçi ise herhangi bir sendikaya üye değildir (Grafik 4).

İlerleyen bölümlerde toplu iş sözleşmesi bölümünde de ele alındığı üzere toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısı 1 milyon 132 bindir. 15 milyon 122 bin işçi toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır.

Kaynak: AÇSHB İstatistikleri. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

İŞÇİ KONFEDERASYONLARININ ÜYE SAYILARI

Türkiye'de işkolu sendikacılığı bir merkezileşme sağlamaktadır. Bunun yanında işçilerin yüzde 98,4'ünün üç büyük işçi konfederasyonuna üye olması bu merkezileşmeyi pekiştirmektedir. 1 milyon 859 bin sendika üyesinin 1 milyon 831 bini DİSK, Türk-İş ve Hak-İş üyesidir (Tablo 5). Ocak 2013 ile Ocak 2019 arasında işçi sendikalarının üye sayısında 857 bin kişilik artış yaşandığını belirtmiştik. Ancak bu artış konfederasyonlar arasında oldukça dengesiz (asimetrik) biçimde dağılmaktadır.

Tablo 5: Konfederasyonların Üye Sayıları (Ocak 2013-Ocak 2019)

Dönem	TÜRK-İŞ	HAK-İŞ	DİSK	Diğer	Toplam Üye
2013-Ocak	709.162	166.553	100.202	25.754	1.001.671
2013-Temmuz	726.350	176.696	103.156	25.964	1.032.166
2014-Ocak	770.441	191.587	107.858	26.664	1.096.540
2014-Temmuz	788.388	251.232	112.393	37.468	1.189.481
2015-Ocak	820.893	300.630	122.547	53.394	1.297.464
2015-Temmuz	842.322	388.078	143.251	55.405	1.429.056
2016-Ocak	877.587	436.542	144.291	55.633	1.514.053
2016-Temmuz	882.486	447.930	141.940	27.504	1.499.860
2017-Ocak	889.509	488.723	141.729	26.604	1.546.565
2017-Temmuz	907.328	544.566	145.988	25.744	1.623.626
2018-Ocak	925.039	615.301	149.187	24.870	1.714.397
2018-Temmuz	958.618	654.722	160.568	28.247	1.802.155
2019-Ocak	975.300	684.144	171.428	28.166	1.859.038

Kaynak: ÇSGB ve AÇSHB istatistikleri. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır. Diğer kategorisi içinde bağımsız sendikalar ve diğer konfederasyonlar yer almaktadır.

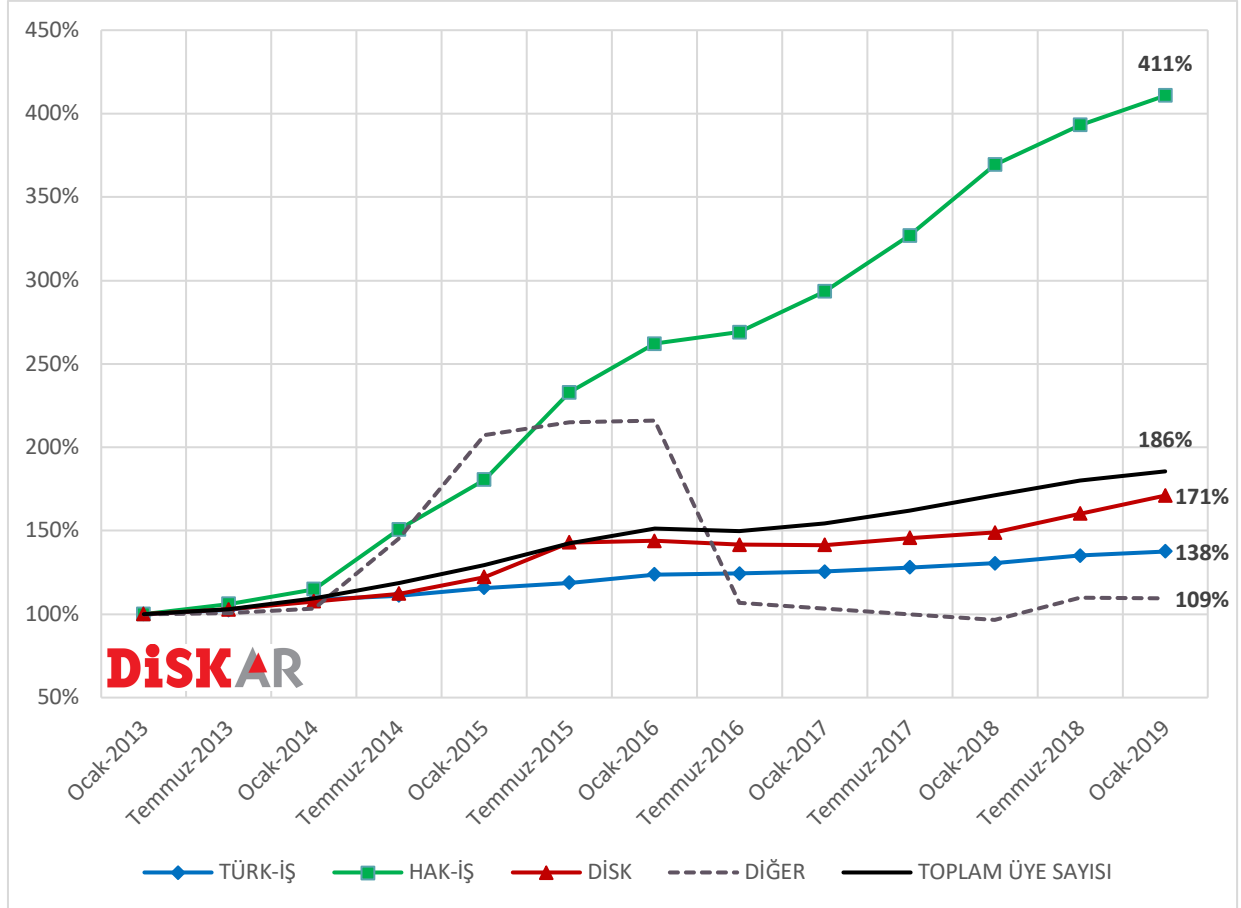
Ocak 2013-Ocak 2019 arası sendikalaşma istatistiklerine bakıldığında Türk-İş'in 709 bin olan üye sayısı **266 bin artarak** 975 bine yükseldi. Hak-İş'te ise 2013 ile 2019 arasında **517 bin yeni üye** ile "mucizevi" bir artış görülmektedir. Hak-İş, üye sayısını 166 binden 684 bine yükseltmiştir. **DİSK'in 2013 Ocak ayında 100 bin olan üye sayısı 71 bin artarak Ocak 2019'da 171,4 bine yükselmiştir.** Bağımsız sendikaların ve diğer küçük konfederasyonların üye sayısı ise büyük ölçüde aynı kalmıştır (Tablo 5).

KONFEDERASYONLARIN ÜYE ARTIŞ ORANLARI

Konfederasyonların üye artış oranlarında ise çok daha çarpıcı bir tablo ortaya çıkmaktadır. 2013'ten bu yana **sendikalı işçi sayısında yüzde 86 oranında bir artış** yaşanmıştır. Ancak bu artış oranı konfederasyonlara oldukça farklı yansımıştır.

2013-2019 arası **Türk-İş üye sayısını yüzde 38 oranında artırırken, DİSK'in üye sayısındaki artış yüzde 71 oldu.** Ancak olağan dışı ve "mucizevi" artış Hak-İş üyeliklerinde yaşandı. **Hak-İş, 2013-2019 arasında üye sayısını yüzde 311 oranında artırdı.** Hak-İş'in üye sayısındaki artışa benzer bir artışın diğer konfederasyonlar açısından söz konusu olmaması bu artışın "olağan" bir artış olmadığını göstermektedir. Bağımsız sendikalar ve diğer konfederasyonlar açısından dalgalanmalar olsa da kayda değer bir artış yaşanmamıştır (Grafik 5).

Grafik 5: Konfederasyonların Üye Artış Oranı 2013-2019 (2013:100)

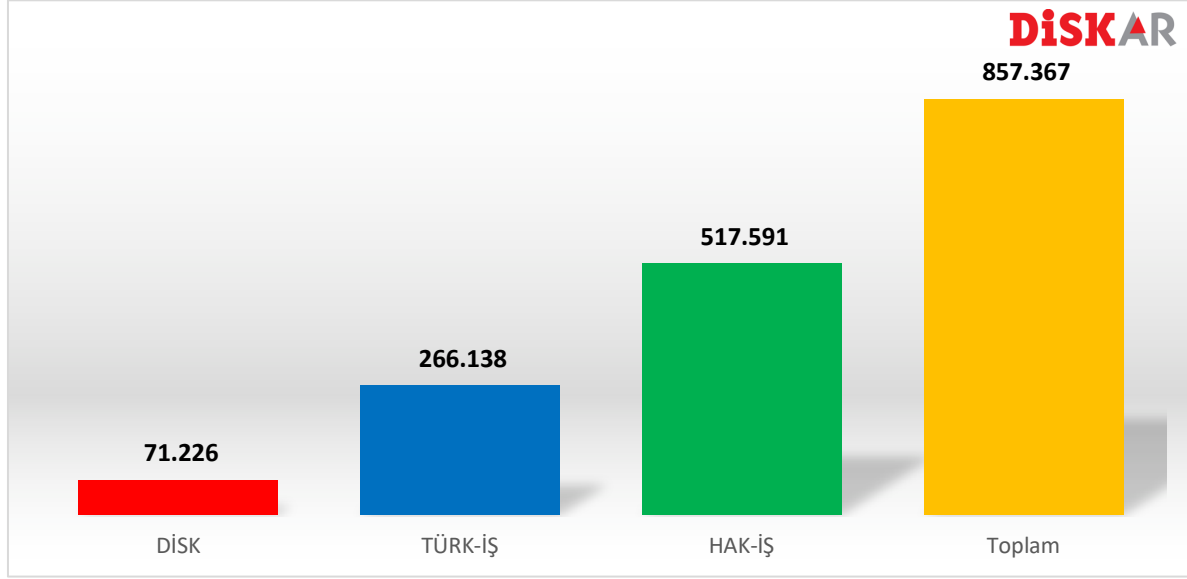

Kaynak: ÇSGB ve AÇSHB İstatistikleri. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Üye sayısındaki artışın konfederasyonlar arasında dağılımı Grafik 6'da daha da çarpıcı olarak ortaya çıkmaktadır. Hak-İş'te yüzde 311'lik sert bir yükseliş yaşanırken, Türk-İş'in üye artış oranı yüzde 38 ile oranı toplam işçi sayısındaki artış oranının oldukça altında kaldı. **DİSK'in üye artış oranı ise yüzde 71 olarak gerçekleşti.** Diğer sendikalarda 2006'da yaşanan sert düşüşün nedeni 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından Aksiyon-İş konfederasyonunun kapatılmış olmasıdır.

YENİ SENDİKA ÜYELERİNİN KONFEDERAL DAĞILIMI

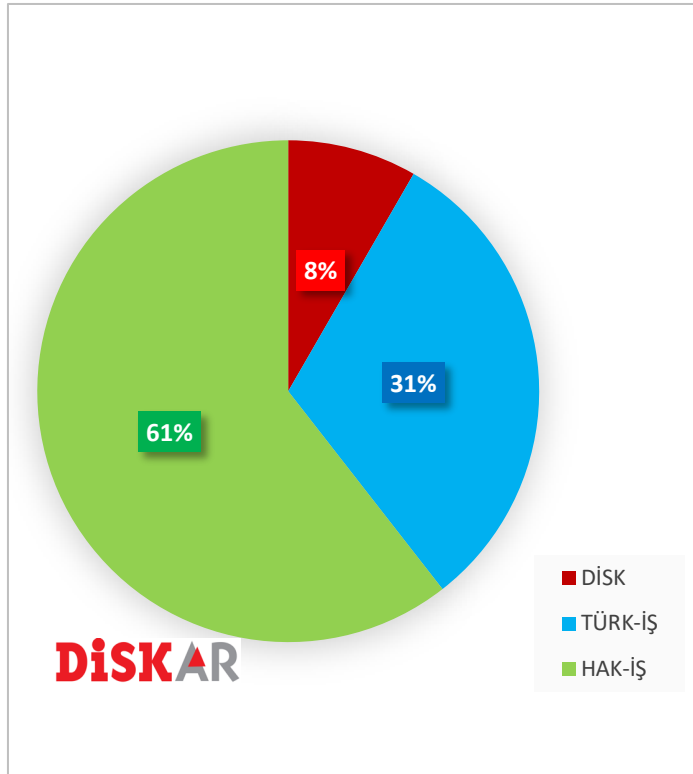
Grafik 6: Yeni Sendika Üyelerinin Konfederasyonlara Göre Dağılımı (2013-2019)

Kaynak: ÇSGB ve AÇSHB İstatistikleri. DiSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

2013 ve 2019 arasında sendika üyeliğinde yaşanan 857 bin kişilik artışın konfederasyonlar arasındaki dağılımı oldukça dengesiz (asimetrik) bir tablo arz etmektedir. 2013-2019 döneminde sendikalara yeni üye olan 857 bin işçinin 517,6 bini Hak-İş'e, 266 bini Türk-İş'e ve 71 bini DiSK'e bağlı sendikalara üye olmuştur (Grafik 6). Böylece 2013-2019 arası sendikalara yeni üye olan işçilerin yüzde 61'i Hak-İş, yüzde 31'i Türk-İş ve yüzde 8'i DiSK bünyesine katılmıştır (Grafik 7).

Grafik 7: Yeni Sendika Üyelerin Oransal Dağılımı (2013-2019)

Hak-İş'te hem sayısal hem de oransal açıdan "mucizevi" bir sıçrama gözükmemektedir. Hak-İş üye sayısındaki artışın ezici çoğunluğunu kamu taşeron işçilerin sendikalaşmasından kaynaklandığı ve genel işler işkolunda yoğunlaştığı görülmektedir. Kamu ve belediyelerde kamu taşeron işçilerin merkezi idare ve belediye şirketlerine alınmasının ardından Hak-İş'in üye sayısını artırmaya devam ettiğini söylemek mümkündür. Hak-İş'in genel işler yanında büro, banka-finans, güvenlik ve sağlık-sosyal hizmet işkollarında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Hak-İş'in bu işkollarında özellikle kamu işletmelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kamu taşeron işçilerinin ve kamu işletmelerindeki işçilerin yoğun olarak Hak-İş'e üye olmasında siyasal iktidar tarafından sağlanan koruma ve kollamanın rolü büyüktür.

Kaynak: ÇSGB ve AÇSHB İstatistikleri. DiSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

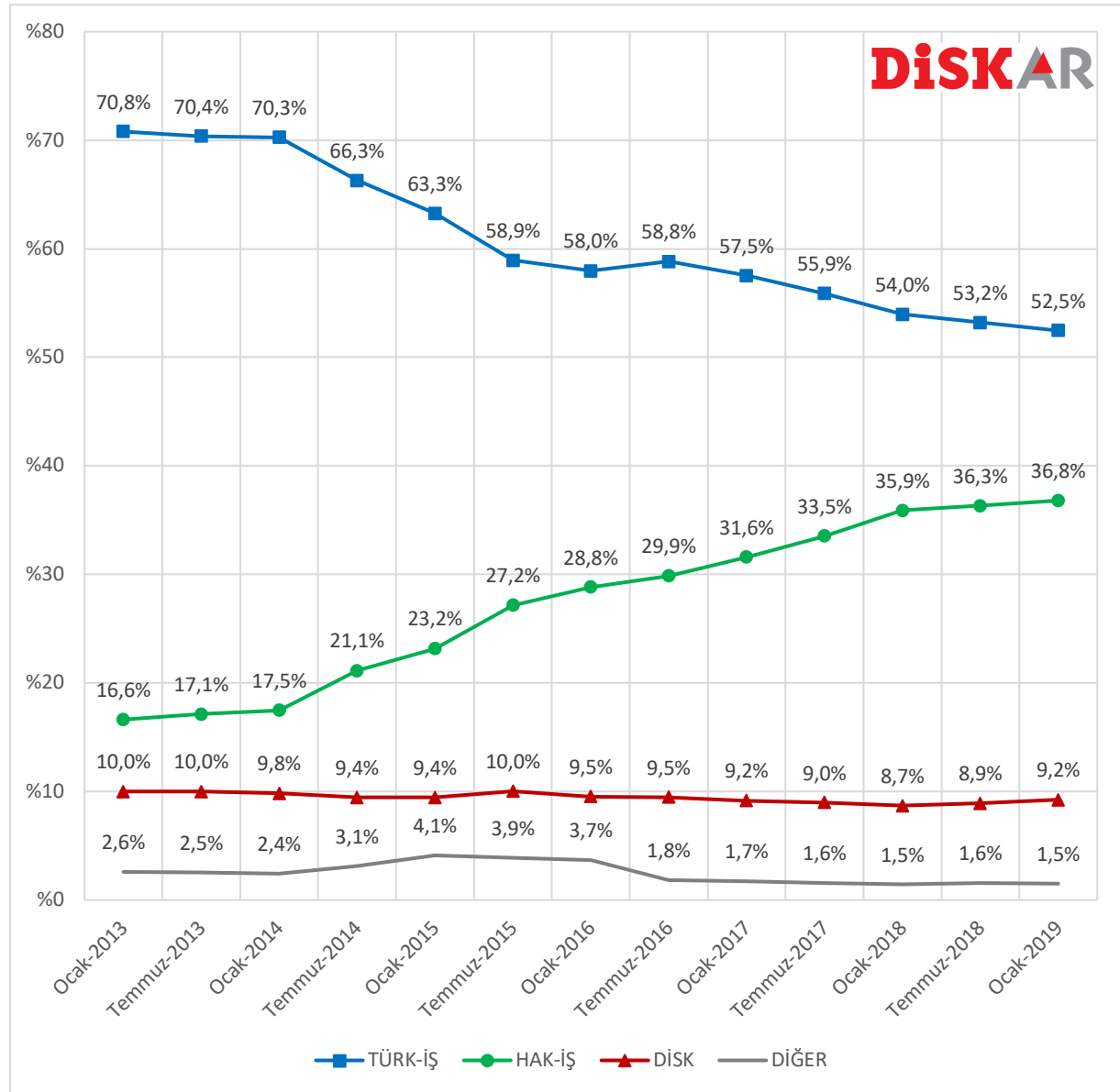
KONFEDERASYONLARIN SENDİKAL TEMSİL ORANLARI

Ocak 2019 itibariyle sendikalı işçilerin konfederasyon düzeyinde dağılımında Türk-İş yüzde 52,5'lik pay ile ilk konfederasyon olma özelliğini korumaktadır. Hak-İş yüzde 36,8 ile ikinci konfederasyon iken DİSK ise sendikalı işçiler arasında yüzde 9,2'lik temsil oranı ile üçüncü konfederasyon durumundadır (Grafik 8).

Ancak 2013-2019 arasında konfederal temsil yapısında önemli ve hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Türk-İş'in toplam sendikalı işçiler içindeki temsil oranı düşerken, Hak-İş'in yükselmektedir. Hükümetin açık desteğini aldığı bilinen Hak-İş, Türk-İş'e hızla yaklaşmaktadır.

Türk-İş 2013 Ocak ayında sendikalı işçilerin yaklaşık yüzde 71'ini temsil ederken bu oran Ocak 2019'da yüzde 52,5'e geriledi. Türk-İş üye sayısını artırmış olmasına rağmen temsil gücünde büyük bir erozyon yaşamaktadır. Türk-İş'te bu gerileme yaşanırken Hak-İş ise 2013'te yüzde 16,6 olan temsil oranını Temmuz 2019'da yüzde 36,8'a yükseltti. Hak-İş'in üye sayısındaki artışın olağan olmadığı, özellikle kamu taşeron işçileri ve kamu işçileri içinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Grafik 8: Konfederasyonların Temsil Oranları (2013-2019)

Kaynak: ÇSGB ve AÇSHB İstatistikleri. DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır.

İŞKOLLARINA GÖRE SENDİKALAŞMA

Sendikalaşma oranları işkolları açısından büyük farklılıklar göstermektedir. Turizm, inşaat ve büro işkolu en düşük sendikalaşma oranlarına sahipken, banka, finans ve sigorta, genel işler, savunma ve güvenlik işkolları ise en yüksek sendikalaşma oranına sahiptir (Tablo 6).

2018'de en fazla iş cinayetlerinin yaşandığı ikinci işkolu² olan inşaat sendikası devam ediyor. Resmi sendikalaşma oranı yüzde 13,9 iken, inşaat işkolunda sendikalaşma oranı sadece yüzde 4,4 ve sendika işçi sayısı sadece 54 bin 921'dir. Bunların önemli bir bölümü ise kamu sektöründedir. Sendikalaşma oranı turizm işkolunda yüzde 4,3'e iken, 3,6 milyon işçinin çalıştığı en büyük işkolu durumundaki büro işkolunda ise 5,2'dir. Büro işkolunda 3,6 milyon çalışanın sadece 188 bini örgütlüdür (Tablo 6).

Tablo 6: İşkollarına Göre Sigortalı ve Sendikalı İşçi Sayısı ile Sendikalaşma Oranları (Ocak 2019)

İŞKOLU	İşçi Sayısı	Üye Sayısı	Sendikalaşma Oranı
Konaklama ve eğlence işleri	840.112	35.846	4,3
İnşaat	1.259.940	54.921	4,4
Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	3.596.394	188.147	5,2
Basın, yayın ve gazetecilik	86.366	6.707	7,8
Dokuma, hazır giyim ve deri	1.042.846	96.044	9,2
Ağaç ve kâğıt	224.942	20.771	9,2
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	171.981	16.668	9,7
Taşımacılık	750.674	80.268	10,7
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	473.045	54.308	11,5
Sağlık ve sosyal hizmetler	424.081	51.572	12,2
Gıda sanayi	603.795	74.644	12,4
Metal	1.521.942	279.790	18,4
Madencilik ve taş ocakları	183.187	36.285	19,8
İletişim	63.714	14.307	22,5
Çimento, toprak ve cam	153.985	35.393	23,0
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	139.557	33.930	24,3
Enerji	234.455	68.593	29,3
Banka, finans ve sigorta	287.441	100.188	34,9
Savunma ve güvenlik	291.767	125.619	43,1
Genel işler	1.061.760	485.037	45,7
Genel Toplam	13.411.983	1.859.038	13,9

Kaynak: AÇSHB, Ocak 2019 İstatistikleri. DISK-AR

Sendikalaşma oranları imalat sanayiinde ve kamu ağırlıklı işkollarında ortalamanın üzerinde seyretmektedir. Sendikalaşmanın en yüksek olduğu üç işkolu banka-finans, savunma-güvenlik ve genel işlerdir. Savunma ve güvenlik kamu ağırlıklı bir sektör olmanın yanında özel güvenlik çalışanlarını kapsayan bir işkoludur. Kamudaki özel güvenlik görevlileri (eski taşeron işçiler) örgütlenmesinde son yıllarda yaşanan artış, bu işkolunda sendikalaşmayı yükseltti. Yine genel hizmetler işkolunda taşeron şirketlerde çalışan işçilerin sendikalaşması bu işkolunda sendikalaşma oranlarını artırdı.

Savunma ve güvenlik işkolunda 2013'te yüzde 12,2 olan sendikalaşma oranı, Ocak 2019'da yüzde 43,1'e çıktı. Aynı şekilde genel hizmetler işkolunda 2013'te yüzde 20,5 olan sendikalaşma oranı Ocak 2019'da yüzde 45,7'ye yükseldi. Benzer bir eğilim banka ve finans sektöründe de görülmektedir. Ocak 2013'te yüzde 22,3 olan sendikalaşma oranı, Ocak 2019'da yüzde 35'e yaklaştı. Burada da kamu taşeron işçilerinin ve kamu işçilerinin sendikalaşmasının etkisini görüyoruz (Grafik 9).

² İSİG Meclisi, 2018

Grafik 9: İşkollarına Göre Sendikalaşma Oranları (Ocak 2019)

Kaynak: AÇSHB, Ocak 2019 İstatistikleri. DiSK-AR tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 7: İşkollarına Göre Sendika Üyeliği Değişimi (2013-2019)

İŞKOLU	Ocak 2013	Ocak 2019	Fark
Konaklama ve eğlence işleri	27.849	35.846	7.997
İnşaat	33.757	54.921	21.164
Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	91.752	188.147	96.395
Basın, yayın ve gazetecilik	3.714	6.707	2.993
Dokuma, hazır giyim ve deri	85.633	96.044	10.411
Ağaç ve kâğıt	14.432	20.771	6.339
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	10.055	16.668	6.613
Taşımacılık	38.228	80.268	42.040
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	35.036	54.308	19.272
Sağlık ve sosyal hizmetler	7.154	51.572	44.418
Gıda sanayi	69.605	74.644	5.039
Metal	206.325	279.790	73.465
Madencilik ve taş ocakları	35.894	36.285	391
İletişim	16.203	14.307	-1.896
Çimento, toprak ve cam	27.109	35.393	8.284
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	34.457	33.930	-527
Enerji	46.470	68.593	22.123
Banka, finans ve sigorta	60.654	100.188	39.534
Savunma ve güvenlik	23.309	125.619	102.310
Genel işler	134.035	485.037	351.002
TOPLAM	1.001.671	1.859.038	857.367

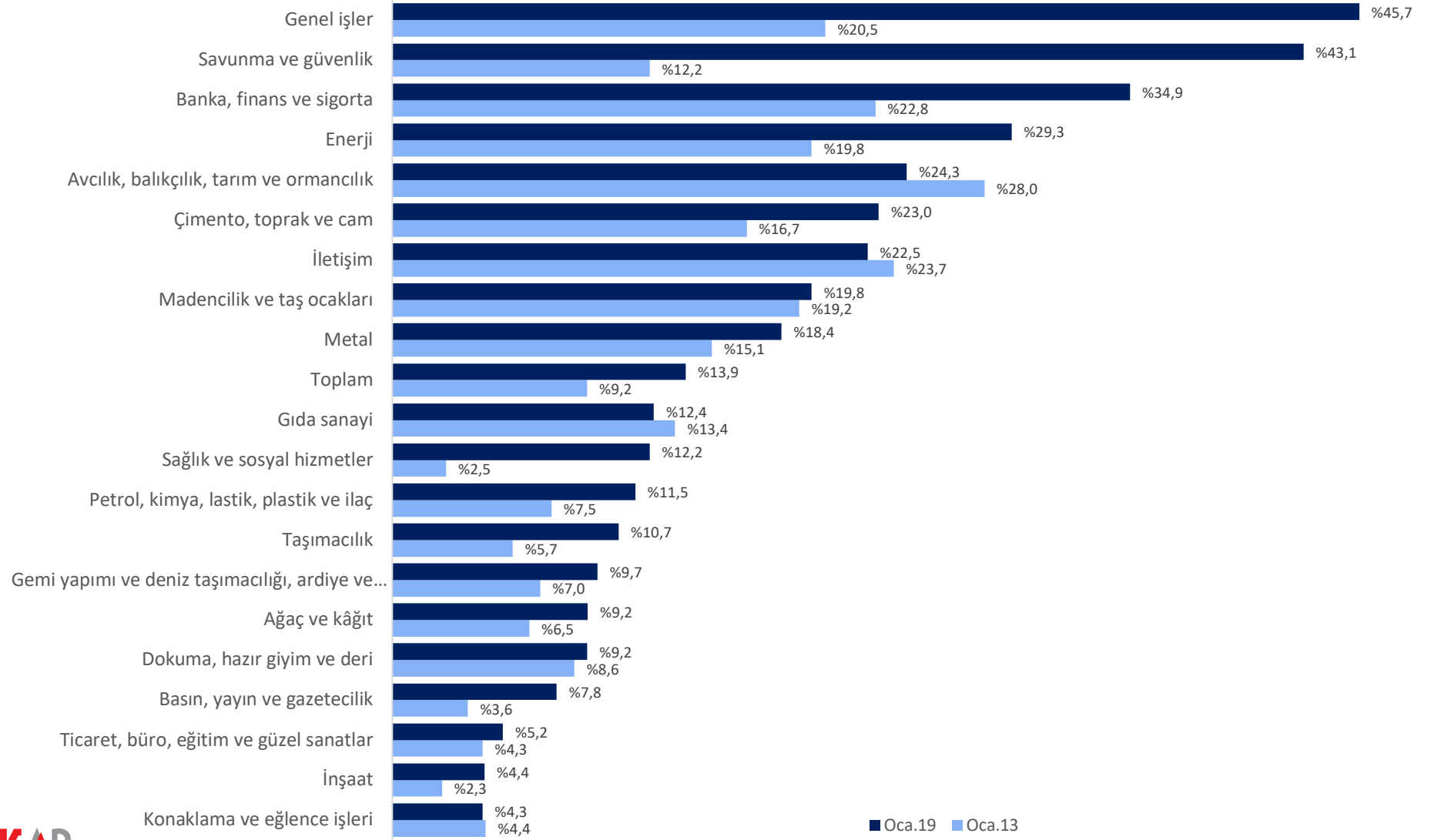
Kaynak: AÇSHB verileri. DiSK-AR

Tablo 8: İşkollarına Göre Sendikalaşma Oranları (Yüzde) (2013-2019)

İşkolu	2013	2013	2014	2014	2015	2015	2016	2016	2017	2017	2018	2018	2019
	1	7	1	7	1	7	1	7	1	7	1	7	1
Ağaç ve kâğıt	6,5	7,3	7,7	7,8	8,0	8,1	8,3	8,5	8,6	8,4	8,4	9,0	9,2
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	28,0	28,6	27,9	26,1	26,7	26,0	27,3	24,4	25,8	24,4	23,3	22,4	24,3
Banka, finans ve sigorta	22,8	23,3	23,7	28,7	31,0	32,8	34,8	35,2	35,5	35,2	34,8	34,4	34,9
Basın, yayın ve gazetecilik	3,6	4,2	4,6	4,9	5,1	6,2	6,5	5,9	6,6	6,6	6,8	7,2	7,8
Çimento, toprak ve cam	16,7	15,4	16,6	16,2	20,1	20,7	20,5	19,5	20,6	19,6	20,1	19,8	23,0
Dokuma, hazır giyim ve deri	8,6	8,6	9,2	9,2	9,4	9,5	9,4	9,2	9,1	8,7	9,1	9,0	9,2
Enerji	19,8	20,2	19,7	19,9	23,4	25,1	26,8	26,8	27,0	27,3	28,1	27,4	29,3
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	7,0	6,8	7,3	7,8	8,2	7,9	8,3	8,0	8,1	8,6	8,8	9,1	9,7
Genel işler	20,5	18,6	18,8	20,3	23,6	27,4	31,9	29,4	33,3	34,5	36,5	43,5	45,7
Gıda sanayi	13,4	13,0	12,8	11,7	12,2	13,1	13,6	13,5	13,5	13,3	13,3	12,3	12,4
İletişim	23,7	22,5	22,6	23,0	23,0	23,8	25,2	24,1	22,7	23,8	23,0	21,0	22,5
İnşaat	2,3	2,2	2,7	2,5	2,7	2,3	2,7	2,6	3,1	2,9	3,2	3,1	4,4
Konaklama ve eğlence işleri	4,4	3,9	4,2	3,6	4,0	3,6	3,9	3,4	3,8	3,4	4,0	3,4	4,3
Madencilik ve taş ocakları	19,2	18,3	20,2	19,7	20,9	19,2	20,8	18,2	19,3	17,6	18,4	17,2	19,8
Metal	15,1	15,2	15,8	16,0	16,1	15,8	16,9	17,3	17,8	18,0	18,0	18,2	18,4
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	7,5	7,9	9,8	9,8	10,2	10,5	10,7	11,3	11,2	11,3	10,9	11,1	11,5
Sağlık ve sosyal hizmetler	2,5	2,6	2,8	3,9	5,2	6,8	8,1	9,1	10,2	11,8	12,2	12,0	12,2
Savunma ve güvenlik	12,2	12,3	13,2	15,4	20,9	28,0	32,6	32,2	35,5	32,9	39,6	41,1	43,1
Taşımacılık	5,7	5,8	6,4	7,5	8,4	8,6	9,1	9,8	9,8	10,1	9,7	10,4	10,7
Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	4,3	4,1	4,1	4,3	5,3	6,0	5,9	4,9	5,1	5,1	5,0	5,2	5,2
Toplam	9,2	8,9	9,5	9,7	10,7	11,2	12,0	11,5	12,2	12,0	12,4	12,8	13,9

Kaynak: ÇSGB ve AÇSHB İşçi Sendikaları İstatistikleri. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır. Tablo başlıklarında yılların altında yer alan (1) ocak ayı, (7) temmuz ayı verilerini yansıtmaktadır.

Grafik 10: İşkollarına Göre Sendikalaşma Oranları (Ocak 2013-Ocak 2019)

ÜYE SAYISI EN ÇOK ARTAN SENDİKALAR

Ocak 2013 ile Ocak 2019 dönemi arasında sendikalara yeni üye olan 857 bin işçinin 618 bini 10 sendikaya üye oldu. Üye sayısı en çok artan 10 sendika sırasıyla Hizmet-İş, Türk Metal, Genel-İş, Öz Büro-İş, Belediye-İş, Öz Finans-İş, Güvenlik-İş, Koop-İş, Öz Güven-Sen ve Öz Sağlık-İş oldu. Üye sayısı en çok artan 10 sendika içinde 5 Hak-İş üyesi sendika, 4 Türk-İş üyesi sendika ve 1 DİSK üyesi sendika yer aldı. Üye sayısı en çok artan 10 sendikadan üçü Hak-İş'in finans, güvenlik ve sağlık ve sosyal hizmet işkollarında kurduğu sendikalardır. Bu sendikalar özellikle yerel yönetimler ve kamuda çalışan işçileri üye yapmıştır (Tablo 9).

Üye sayısının en çok arttığı ilk 10 sendika genel işler, ticaret büro, metal, banka finans, savunma ve güvenlik ile sağlık ve sosyal hizmet işkolları yer aldı. Bu işkolları genellikle taşeron işçilerin çalıştığı işkolları olup, üye sayısı en çok artan sendikaların örgütlü olduğu işkolları taşeron işçilerin yoğun olduğu işkollarıdır.

Üye sayısının en çok arttığı işkolu genel işler işkoludur. Bu işkolunda üç sendikanın toplam yeni üye sayısı 349 bindir.

Tablo 9: Üye Sayısı En Çok Artan 10 Sendika (2013-2019)

Sendika	Konfederasyon	İşkolu	Ocak 2013	Ocak 2019	Artış
HİZMET-İŞ	HAK-İŞ	Genel işler	51.079	315.199	264.120
TÜRK METAL	TÜRK-İŞ	Metal	151.734	205.515	53.781
GENEL-İŞ	DİSK	Genel işler	41.466	87.551	46.085
ÖZ BÜRO-İŞ	HAK-İŞ	Ticaret, büro, eğitim	5.988	47.315	41.327
BELEDİYE-İŞ	TÜRK-İŞ	Genel işler	41.314	79.846	38.532
ÖZ FİNANS-İŞ	HAK-İŞ	Banka, finans ve sigorta	-	38.226	38.226
GÜVENLİK-İŞ	TÜRK-İŞ	Savunma ve güvenlik	239	35.884	35.645
KOOP-İŞ	TÜRK-İŞ	Ticaret, büro, eğitim	28.089	62.857	34.768
ÖZ GÜVEN-SEN	HAK-İŞ	Savunma ve güvenlik	-	34.654	34.654
ÖZ SAĞLIK-İŞ	HAK-İŞ	Sağlık ve sosyal hizmetler	-	31.226	31.226
Toplam			-		618.364

Kaynak ve açıklama: AÇSHB, Ocak 2019 İstatistikleri. DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır. Öz Güven-Sen 2015 yılı temmuz ayında yayımlanan tebliğde, Öz Finans-İş 2014 yılı ocak ayında yayımlanan tebliğde ve Öz Sağlık-İş de 2014 yılı temmuz ayında yayımlanan tebliğde ilk kez yer almıştır.

SENDİKALAŞMANIN HARİTASI

Sendikalaşma oranları illere göre de büyük farklılıklar göstermektedir. İllere göre sendikalaşma oranları yüzde 5,7 ile yüzde 26,2 arasında değişmektedir. Sendikalaşmanın en düşük olduğu 10 il sırasıyla Antalya, Denizli, Yalova, Muğla, Mardin, Gaziantep, İstanbul, Ordu, Şırnak ve Uşak'tır.

İstanbul yüzde 8,7 sendikalaşma oranı ile 81 il içinde 75. sıradadır. Antalya ise en sendikasız il durumundadır. İstanbul'un sanayisizleşmesine paralel olarak sendikalaşma oranı düşmektedir. Denizli, Antalya, Yalova ve Gaziantep gibi gerek imalat sanayi gerekse hizmet sektörünün yoğun olduğu illerde de sendikalaşma oranı oldukça düşüktür. İstanbul ve Antalya'da sendikalaşma oranının düşüklüğü büro ve turizm sektörlerindeki sendikalaşma oranlarının düşüklüğüne paraleldir (Tablo 10).

Sendikalaşma oranlarının yüksek olduğu iller ise belediyeler dahil kamu işçiliğinin yoğun olduğu iller olarak ön plana çıkmaktadır. Zonguldak, Rize, Karabük, Kırıkkale'deki kamu kömür ve çay işletmeleri ile demir çelik işletmeleri yüksek sendikalaşmaya yol açan en önemli faktördür. Bazı illerde toplam

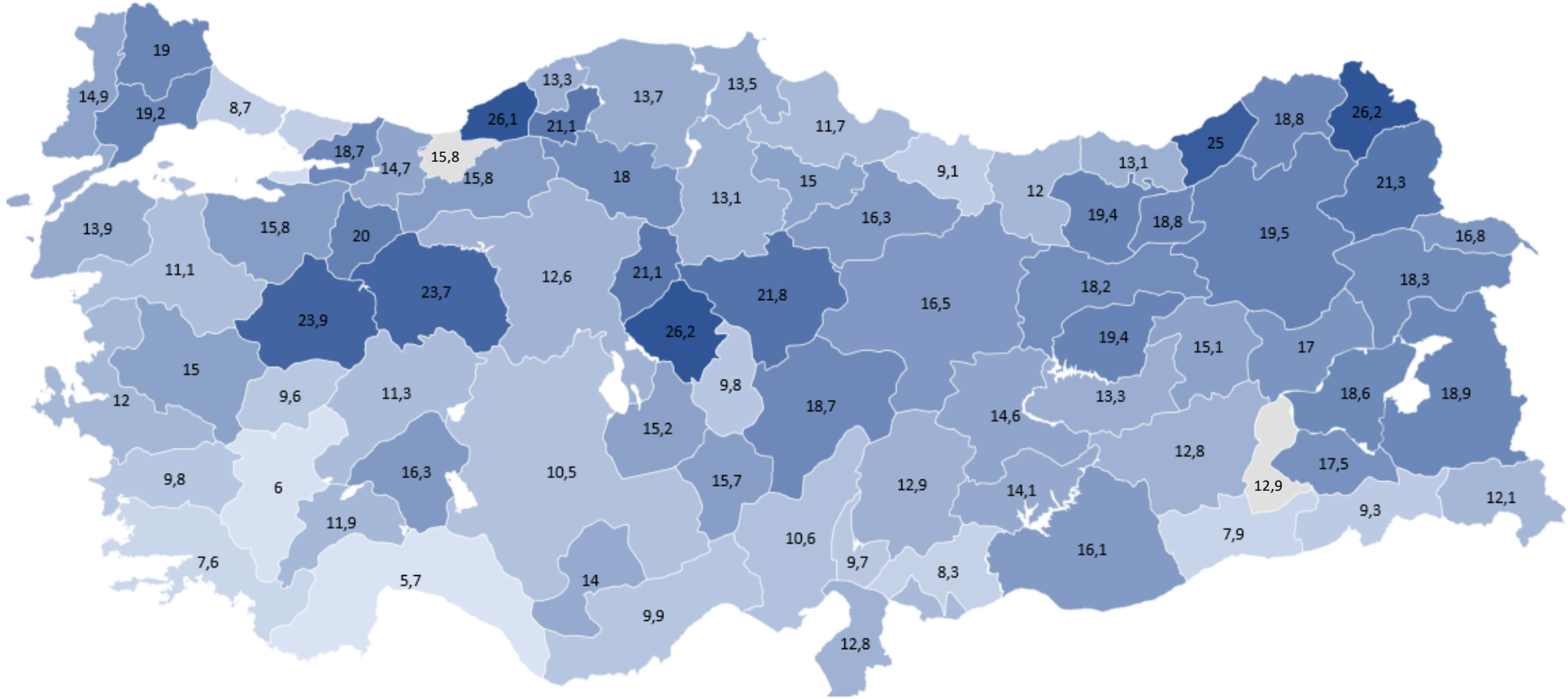
istihdamın son derece sınırlı olduğu ve bu nedenle yerel yönetimler ve kamu istihdamının önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10: İllere Göre Sendikalaşma (Temmuz 2018)

Sendikalaşmanın En Yüksek Olduğu 10 İl			Sendikalaşmanın En Düşük Olduğu 10 İl		
Sıra	İl	Oran	Sıra	İl	Oran
1	Kırşehir	26,2%	1	Uşak	9,6%
2	Ardahan	26,2%	2	Şırnak	9,3%
3	Zonguldak	26,1%	3	Ordu	9,1%
4	Rize	25,0%	4	İstanbul	8,7%
5	Kütahya	23,9%	5	Gaziantep	8,3%
6	Eskişehir	23,7%	6	Mardin	7,9%
7	Yozgat	21,8%	7	Muğla	7,6%
8	Kars	21,3%	8	Yalova	6,9%
9	Karabük	21,1%	9	Denizli	6,0%
10	Kırıkkale	21,1%	10	Antalya	5,7%

Kaynak: AÇSHB Çalışma İstatistikleri Bilgi Sistemi, Temmuz 2018. DISK-AR.

Grafik 11: Sendikalaşmanın Haritası (Temmuz 2018)

SENDİKALAŞMANIN TOPLUMSAL CİNSİYETİ

İşgücü piyasasında cinsiyete dayalı ayrımcılık yansımalarını sendikal yapılarda da göstermekte gerek örgütlü kadın işçi sayısı gerekse kadınların sendikalardaki yönetsel temsili oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir (Urhan, 2014). Söz konusu durum yalnızca sendikalardaki erkek egemen yapıdan kaynaklanmamakta; aynı zamanda kadınların özellikle formal sektörde düşük istihdam düzeyi, kadınların belirli sektör ve mesleklerde ayrışması, toplumsal cinsiyet rolleri ile kadınlara yüklenen aile içi sorumluluklar da kadınların örgütlenmesinin önünde engel oluşturmaktadır (Toksöz ve Erdoğan, 1998).

Sendikalaşma verileri, sendikalaşma söz konusu olduğunda da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdüğünü göstermektedir. Temmuz 2013'te kadın sendika üyesi 125 bin iken Temmuz 2018'de 337 bine ulaşmıştır. Erkek sendika üyesi ise Temmuz 2013'te 861 bin kişi iken, Temmuz 2018'de 1 milyon 406 bine yükselmiştir. Son 6 yılda kadınların sendikalaşmada artış oranı yüzde 150, erkeklerin ise yüzde 53 olarak gerçekleşmiştir. Temmuz 2013'te toplam sendikalı işçiler içinde kadın sendikalı işçilerin oranı yüzde 12,7 iken, bu oran Temmuz 2018'de yüzde 19'u aşmıştır (Tablo 11). Kadınların örgütlülük düzeyindeki artış oranı erkeklere göre daha yüksek oranda gerçekleşmiş olsa dahi kadınların sendikalaşma oranı hala düşük olduğu görülmektedir.

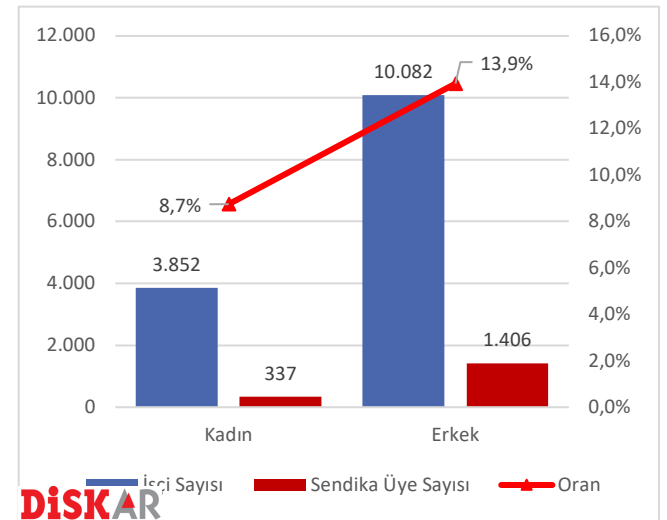
Tablo 11: Sendikalaşmanın Kadın-Erkek Dağılımı (Temmuz 2013-Temmuz 2018)

	Kadın Sendika Üye Sayısı	Erkek Sendika Üye Sayısı	Kadın Sendikalı İşçilerin Oranı
Temmuz 2013	125.413	861.830	12,7
Ocak-2014	134.737	916.896	12,8
Temmuz-2014	153.214	979.733	13,5
Ocak-2015	185.656	1.051.822	15,0
Temmuz-2015	235.105	1.131.333	17,2
Ocak-2016	255.262	1.195.266	17,6
Temmuz-2016	254.221	1.182.375	17,7
Ocak-2017	269.161	1.214.567	18,1
Temmuz-2017	294.049	1.267.774	18,8
Ocak-2018	317.837	1.336.401	19,2
Temmuz-2018	337.049	1.406.130	19,3
Artış Oranı (%)	150,2	53,4	

Benzer bir eşitsizlik toplam kadın işçi oranı ile toplam sendikalı işçi oranı arasında da söz konusudur. Temmuz 2018 itibarıyla kadınlar toplam işçilerin yüzde 27,6'sını oluştururken, kadın sendika üyeleri toplam sendika üyelerinin yüzde 19'unu oluşturmaktadır. Toplam işçilerin yüzde 72,4'ü erkek olmasına karşılık toplam sendika üyelerinin yüzde 81'ini oluşturmaktadır. Böylece hem toplamda hem de her cinsin kendi içindeki sendikalaşma oranı açısından kadınlar erkeklere göre daha az sendikalaşmaktadır.

Kaynak: ÇSGB Veri Tabanı. DİSK-AR

Grafik 12: Sendikalaşmanın Kadın-Erkek Dağılımı (Bin) (%) (Temmuz 2018)

Temmuz 2018 itibarıyla 3 milyon 852 bin kadın işçinin 337 bini sendikalıdır. Böylece sendikalı kadın işçilerin oranı yüzde 8,7 olarak hesaplanmıştır. Kayıt dışı kadın istihdamı dahil ederek yapılan hesaplamada ise sendikalı kadın işçilerin oranı yüzde 6'ya kadar düşmektedir (Grafik 12).³

10 milyon 82 bin erkek işçinin ise 1 milyon 406 bini sendika üyesidir. Erkek işçilerde sendikalaşma oranı yüzde 14'e yaklaşmıştır. Kadın işçilerin sendikalaşma oranı erkeklere göre düşük oranda seyretmeye devam etmektedir.

Kaynak: AÇSGB Çalışma İstatistikleri Bilgi Sistemi. DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır.

³ Temmuz 2018'de kayıt dışı çalıştırılan ücretli veya yevmiyeli kadın sayısı 1 milyon 182 bindir.

SENDİKALAŞMADAKİ ARTIŞIN NEDENLERİ

Gerek sendikalaşmada gerekse toplu iş sözleşmesi kapsamında 2013'ten bu yana yaşanan artışın temel nedeni, özellikle kamu taşeron şirketlerde çalışan işçilerin örgütlenmesinde yaşanan artıştır. Sendikalaşmanın ve toplu pazarlık kapsamının arttığı işkollarına bakıldığında genel işler, savunma ve güvenlik ile büro işkolu ön plana çıkmaktadır. Kamu taşeron şirketlerin çok büyük bölümü bu işkollarında faaliyet göstermektedir.

Kamu taşeron işçilerinin sendikalaşmasında yaşanan artışın nedeni, kamu taşeron şirketlerde çalışan işçilerin toplu iş sözleşmesinden yararlanma koşullarını değiştiren 2014 tarihli 6552 sayılı torba yasa ile 2015 tarihinde yayımlanan taşeron şirketlerde toplu iş sözleşmesi yetkisi almayı kolaylaştıran yönetmelik değişikliğidir.

Kamu kurum ve kuruluşlarında taşeron işçiliğin ortaya çıkardığı kıdem tazminatının ödenmemesi, yıllık izinlerin kullanılmaması, sendikal örgütlenmenin zorluğu ve toplu iş sözleşmesinin fiilen yapılamaması gibi sorunlarla ilgili olarak, 11 Eylül 2014'te Resmî Gazete'de yayımlanan **6552 Sayılı İş Kanunu ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun** adı altında torba yasa ile düzenleme yapıldı. Bu torba yasa ile taşeron şirketlerde çalışmanın getirmiş olduğu yetki alamama, muhatap bulamama, ihale sürelerin kısalığı, ihale bedelinin aşılabilmesi gibi bir dizi zorluğa kısmen çözüm getirme amaçlandı.

6552 sayılı torba yasa ile taşeron şirketlerdeki toplu iş sözleşmesi prosedürünü yürütmek üzere işveren sendikası olarak Kamu-İş belirlendi. Kamu-İş'in yürüttüğü müzakere sürecinde bağlanacak toplu iş sözleşmesinden dolayı bir ücret farkı oluşursa, bu farkın devlet tarafından karşılanması öngörüldü.

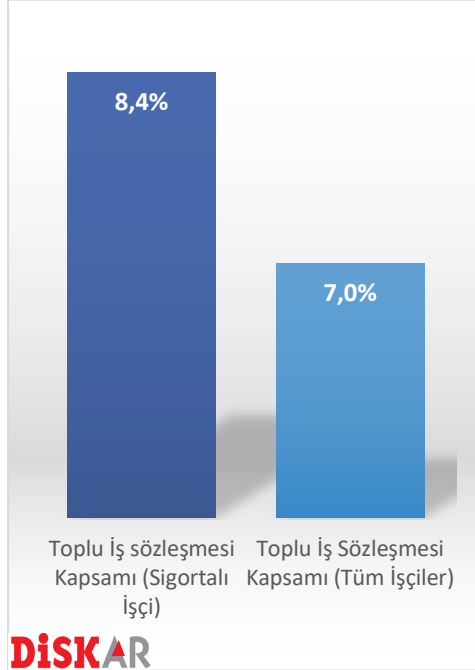
6552 sayılı yasanın hemen sonrasında ise 17 Mart 2015 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan, **Personel Çalıştırılmasına Dayalı Hizmet Alımlarında Toplu İş Sözleşmesinden Kaynaklanan Fiyat Farkının Ödenmesine Dair Yönetmelik**'te yapılan bir değişiklik ile, taşeronda çalışan işçilerin sendikal örgütlenmesi kolaylaştırıldı. Bu değişikliğe göre, Kamu İhale Kanunu ile ihale edilen işlerde iş alan alt işverenin aynı ihale sözleşmesi kapsamında tek bir işyerinin bulunması halinde, Bakanlık tarafından işyeri düzeyinde, birden fazla işyerinin bulunması halinde ise işletme düzeyinde yetki tespiti verilmesinin önü açıldı.

Bu gelişmelerin sonunda taşeron şirketlerde çalışan işçiler arasında örgütlenme ve toplu pazarlık süreçleri hızlı bir biçimde arttı. Ancak kamu işveren sendikası Kamu-İş'in toplu iş sözleşmesi müzakereleri konusunda zorluk çıkartması ve hatta müzakere masasına gelmemesi sonucunda grev oylamaları ve Yüksek Hakem Kurulu (YHK) başvuruları konusunda ciddi bir artış yaşandı. Öte yandan 2018 yılında 692 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında merkezi idare ve belediye şirketlerine alınan kamu taşeron işçilerinin sendikalaşmasında da artış olduğu gözlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI

TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMI YÜZDE 7

Grafik 13: TİS Kapsamı (2018)

Toplu iş sözleşmesi kapsamı sendikalı işçilerin sendikal hakları ne ölçüde kullanabildiğini göstermektedir. Toplu iş sözleşmesi kapsamında olmayan sendikalı işçinin gerçek bir sendikal korumadan yararlandığını söylemek mümkün değildir. O nedenle gerçek sendikalaşma ölçütü toplu iş sözleşmesi kapsamıdır. Ocak 2019'da sigortalı işçiler içinde sözleşme kapsama oranı yüzde 8,4 iken, kayıtlı ve kayıtsız işçiler dahil toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi oranı yüzde 7'ye gerilemektedir (Grafik 13).

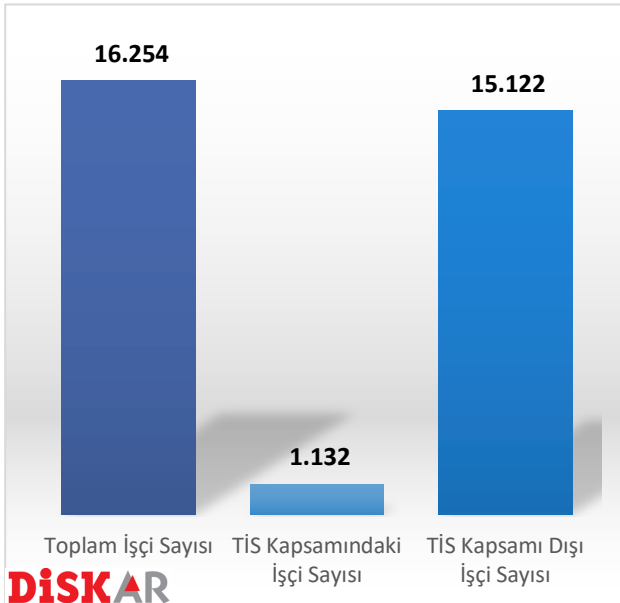
Pek çok AB ülkesinde toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi oranı sendikalı işçi oranından daha yüksektir. Örneğin AB ülkelerinde sendikalaşma oranı ortalama yüzde 20-25 civarında iken, toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi oranı yüzde 65'e yaklaşmaktadır. Teşmil uygulamaları yoluyla sendika üyesi olmayan işçiler de sendikaların imzaladığı toplu iş sözleşmelerinden yararlanmaktadır. Ülkemizde ise sendika üyesi işçilerin bile toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında bırakıldığı bir toplu iş sözleşmesi yetki sistemi söz konusudur.

DISKAR

Kaynak: AÇSHB, TÜİK, DISK-AR

15 MİLYONDAN FAZLA İŞÇİNİN TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ YOK

Grafik 14: TİS Kapsamı (2018)

Türkiye'de ise toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısı sendikalı işçi sayısının çok altındadır. AÇSHB verilerine göre 2018 yılında toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısı 1 milyon 132 bindir. Sigortalı işçiler içinde sözleşme kapsama oranı yüzde 8,4 iken, kayıtlı ve kayıtsız işçiler dahil toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi oranı yüzde 7'ye gerilemektedir. Bir diğer ifadeyle 15 milyondan fazla işçi toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır (Grafik 14).

Kaynak: AÇSHB, TÜİK, DISK-AR

SENDİKALI AMA TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİZ YÜZBİNLERCE İŞÇİ

Ocak 2019 istatistik verilerine göre sendikalı işçi sayısı 1 milyon 859 bindir. Ancak 2018 yılı toplu iş sözleşmesinden yararlanan üye sayısı 1 milyon 132 bindir. 727 bin işçi sendika üyesi olduğu halde toplu iş sözleşmesinden yararlanamamaktadır. Bu oransal olarak sendikalı işçilerin yüzde 39'unun toplu iş sözleşmesinden mahrum olduğu anlamına geliyor (Tablo 12).

2013'te 221 bin sendika üyesi toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındaydı. 2014 yılında bu sayı 343 bine, 2015 yılında ise 510 bine yükseldi. 2016 sonu itibarıyla 457 bin sendika üyesinin kapsam dışında olduğu görülüyor. 2017'de taşeron işçilerin toplu iş sözleşmelerinin yoğun biçimde imzalanmasıyla 270 bine gerileyen sendikalı ama toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındaki işçi sayısı 2018'de 727 bine yükseldi (Tablo 12).

Tablo 12: Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı Dışındaki Sendika Üyeleri (2012-2019)

Yıl	Sendika Üyesi	TİS Kapsamındaki Üye Sayısı	TİS Kapsamı Dışı Üye Sayısı	TİS Kapsamı Dışı Üye Oran
2012	1.001.671	689.915	311.756	31,1
2013	1.096.540	875.794	220.746	20,1
2014	1.297.464	954.192	343.272	26,5
2015	1.514.053	1.004.143	509.910	33,7
2016	1.546.565	1.089.252	457.313	29,6
2017	1.714.397	1.444.709	269.688	15,6
2018	1.859.038	1.131.738	727.300	39,1

Kaynak ve açıklama: AÇSHB Verileri. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır. TİS kapsamı verileri 31 Aralık tarihi, sendika üyeleri ocak ayı itibarıyla.

Yöntemsel Açıklama

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) toplu iş sözleşmesi kapsamındaki sendika üye sayısına ilişkin verileri her yıl için ayrı ayrı yayınlamaktadır. Ancak Türkiye'de toplu iş sözleşmeleri yasal olarak bir ile üç yıl arasında, fiilen ise iki yıllık imzalandığı için yıllık veriler açıklayıcı olmamaktadır. Bunun yerine ÇSGB tarafından zaman zaman açıklanan veya yazılı talep üzerine sağlanan yürürlükte olan veya iş sözleşmesine dönüşmüş toplu iş sözleşmesi (aktif toplu iş sözleşmeleri) verileri daha sağlıklıdır. Çalışmamızda Bakanlıktan talep üzerine elde edilen bu veriler kullanılmaktadır.

Sendikalı işçilerin yaklaşık yüzde 40'ı toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında kalması mevcut toplu iş sözleşmesi ve yetki sisteminin iflası anlamına gelmektedir. Bu tablonun temel nedenleri işkolu, işletme ve işyeri barajları ile anti-demokratik toplu iş sözleşmesi yetki mekanizması ile kamu taşeron işçiler için imzalanan toplu iş sözleşmelerinin sona ermesi ancak 696 sayılı KHK gereği kamuya veya belediye şirketlerine geçirilen işçilerin toplu sözleşme haklarının 2020 yılı ortalarına kadar TİS hakkından mahrum edilmesidir. Sendika üyeliği sonrası yetki sürecinin uzaması, sendikanın yetki alamaması, toplu iş sözleşmesi sürecinin uzaması, sendika üyesi işçinin işten çıkarılması gibi nedenlerin yanında, ayrıca işsiz kalan işçinin bir yıl süre ile sendika üyeliğinin devam etmesi toplu iş sözleşmesi kapsamının sendika üyeliğinin altında kalmasına yol açmaktadır.

İŞKOLLARINA GÖRE TİS KAPSAMI

İşkolları arasında toplu iş sözleşmesi kapsamı açısından tam bir uçurum yaşanıyor. Toplu iş sözleşmesi kapsamının en düşük olduğu işkolu yüzde 1,6 ile turizm işkoludur. İkinci en düşük toplu sözleşme kapsamı yüzde 2,6 ile büro işkolundadır. İnşaat işkolu ise yüzde 2,8 ile en düşük sendikalaşma oranına sahip üçüncü işkoludur. Sağlık sosyal hizmetler, gazetecilik ve tekstil de düşük toplu iş sözleşmesi kapsamına sahip işkollarıdır. Toplu iş sözleşmesi kapsamının en yüksek olduğu işkolları ise banka ve finans ile enerji ve genel işler işkollarıdır (Tablo 13).

Özellikle savunma, güvenlik ve genel işler işkollarındaki toplu iş sözleşmesi kapsamının yüksek olmasının nedeni kamudan ihale alan taşeron şirketlerde çalışan işçilerin son yıllarda artan örgütlenmesidir. Toplu iş sözleşmesi kapsamının yüksek olduğu işkollarında kamu kurum ve kuruluşlarının varlığı dikkat çekicidir.

İşkollarındaki sendikalı işçi sayısı ile toplu iş sözleşmesi kapsamındaki üye sayısı arasında önemli bir fark söz konusudur. Bazı işkollarında toplu iş sözleşmesiz üye oranı yüzde 50'nin üzerindedir.

Tablo 13: İşkollarına Göre Toplu İş Sözleşmesi Kapsama Oranları (2018)

İşkolu	TİS kapsamı Üye	İşkolu İşçi	TİS Kapsama Oranı
Banka, finans ve sigorta	89.970	287.441	31,3%
Enerji	67.072	234.455	28,6%
Genel işler	227.761	1.061.760	21,5%
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	29.165	139.557	20,9%
İletişim	12.951	63.714	20,3%
Madencilik ve taş ocakları	36.113	183.187	19,7%
Çimento, toprak ve cam	26.759	153.985	17,4%
Metal	217.884	1.521.942	14,3%
Savunma ve güvenlik	40.707	291.767	14,0%
Gıda sanayi	54.851	603.795	9,1%
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	38.347	473.045	8,1%
Ağaç ve kâğıt	15.923	224.942	7,1%
Taşımacılık	50.307	750.674	6,7%
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	9.526	171.980	5,5%
Dokuma, hazır giyim ve deri	52.767	1.042.846	5,1%
Basın, yayın ve gazetecilik	3.591	86.366	4,2%
Sağlık ve sosyal hizmetler	14.504	424.081	3,4%
İnşaat	35.784	1.259.940	2,8%
Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	94.648	3.596.394	2,6%
Konaklama ve eğlence işleri	13.108	840.112	1,6%
GENEL TOPLAM	1.131.738	13.411.983	8,4%

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018. DİSK-AR

Tablo 13'te işkollarına göre sendikalı ve toplu iş sözleşmesi kapsamı karşılaştırması yer almaktadır. Sendika üyeliği ile toplu iş sözleşmesi kapsamındaki üye sayısı arasındaki fark işkolları düzeyinde çok daha belirgindir. Sağlık ve sosyal hizmetlerde sendika üyelerinin yüzde 72'si, savunma ve güvenlikte yüzde 68'i, turizmde yüzde 63'ü, genel işlerde ise yüzde 53'ü toplu iş sözleşmesinden mahrumdur. Bunun anlamı bu işkollarındaki sendika üyelerinin ezici çoğunluğunun toplu iş sözleşmesinden mahrum olduğudur. Örneğin genel işler işkolunda 485 bin sendika üyesinden sadece 228 bini toplu iş sözleşmesi

kapsamındadır. 258 bin sendika üyesi, bir diğer ifadeyle toplu iş sözleşmesi kapsamında olanlardan daha yüksek bir sayı TİS kapsamı dışındadır.

Metal işkolunda toplam 279 bin sendika üyesi gözükmese rağmen, toplu iş sözleşmesi kapsamındaki üye sayısı 217 bindir. Metal işkolunda 61 bin sendika üyesinin toplu iş sözleşmesi yoktur. Büro işkolunda 93 bin, savunma ve güvenlik işkolunda ise 84 bin sendika üyesi toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır (Tablo 13).

Tablo 14: İşkollarına Göre TİS Kapsama Oranı (2018)

İŞKOLU	Sendika Üye Sayısı	TİS Kapsamı Üye Sayısı	Sendikalaşma Oran	TİS Kapsamı Oran	TİS Kapsamı Dışı Üye Sayısı	TİS Kapsamı Dışı Üye Oranı
Ağaç ve kâğıt	20.771	15.923	9,2%	7,1%	4.848	23,3%
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	33.930	29.165	24,3%	20,9%	4.765	14,0%
Banka, finans ve sigorta	100.188	89.970	34,9%	31,3%	10.218	10,2%
Basın, yayın ve gazetecilik	6.707	3.591	7,8%	4,2%	3.116	46,5%
Çimento, toprak ve cam	35.393	26.759	23,0%	17,4%	8.634	24,4%
Dokuma, hazır giyim ve deri	96.044	52.767	9,2%	5,1%	43.277	45,1%
Enerji	68.593	67.072	29,3%	28,6%	1.521	2,2%
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	16.668	9.526	9,7%	5,5%	7.142	42,8%
Genel işler	485.037	227.761	45,7%	21,5%	257.276	53,0%
Gıda sanayi	74.644	54.851	12,4%	9,1%	19.793	26,5%
İletişim	14.307	12.951	22,5%	20,3%	1.356	9,5%
İnşaat	54.921	35.784	4,4%	2,8%	19.137	34,8%
Konaklama ve eğlence işleri	35.846	13.108	4,3%	1,6%	22.738	63,4%
Madencilik ve taş ocakları	36.285	36.113	19,8%	19,7%	172	0,5%
Metal	279.790	217.884	18,4%	14,3%	61.906	22,1%
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	54.308	38.347	11,5%	8,1%	15.961	29,4%
Sağlık ve sosyal hizmetler	51.572	14.504	12,2%	3,4%	37.068	71,9%
Savunma ve güvenlik	125.619	40.707	43,1%	14,0%	84.912	67,6%
Taşımacılık	80.268	50.307	10,7%	6,7%	29.961	37,3%
Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	188.147	94.648	5,2%	2,6%	93.499	49,7%
Genel Toplam	1.859.038	1.131.738	13,9%	8,4%	727.300	39,1%

Kaynak : Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018. DİSK-AR

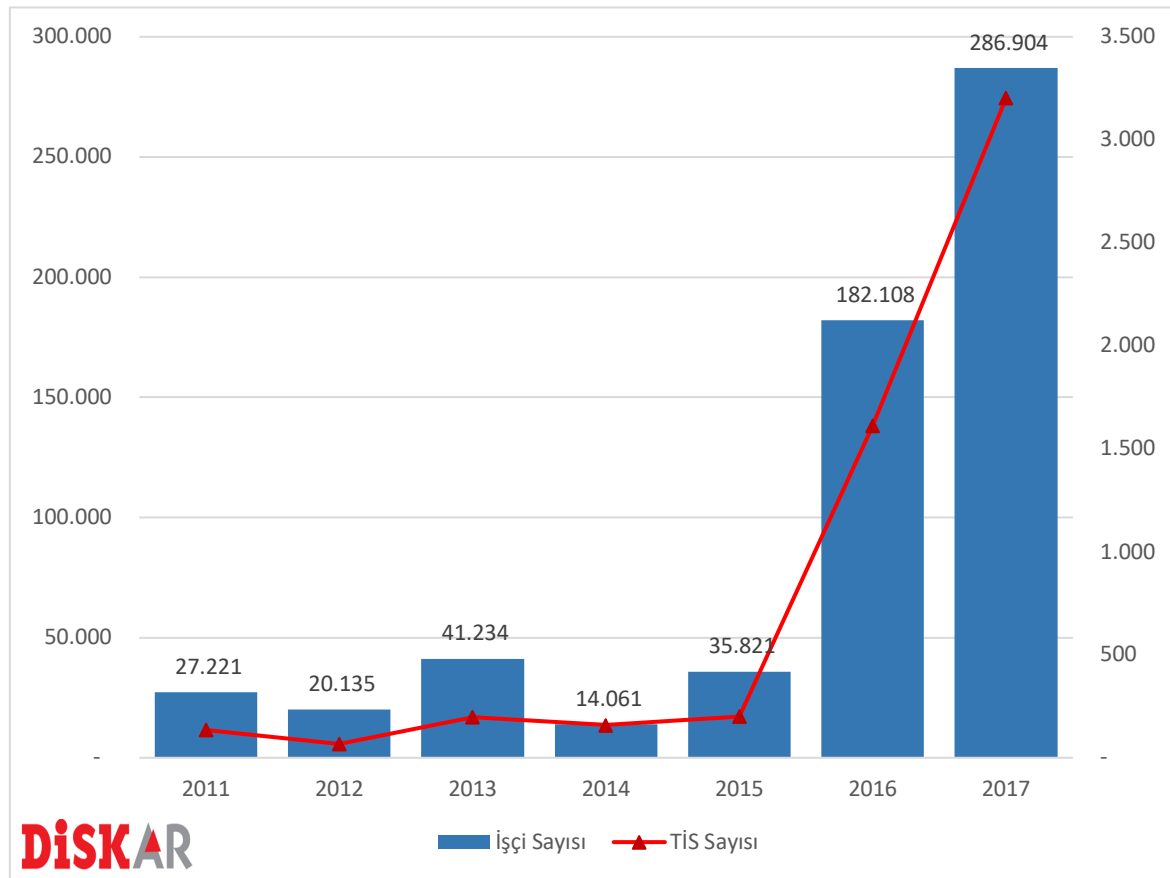
YHK VE TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ

YHK'nin YÜKSELİŞİ VE ÖZGÜR TOPLU PAZARLIĞININ GERİLEYİŞİ

Toplu iş sözleşmeleri ile ilgili dikkat çekici bir gelişme Yüksek Hakem Kurulu (YHK) tarafından bağitlanan toplu iş sözleşmelerinin giderek artmasıdır. 2011'de sadece 27 bin, 2012'de 20 bin, 2013'te 41 bin, 2014'te 14 bin ve 2015'te 35 bin işçiyi kapsayan toplu iş sözleşmelerini bağitlayan Yüksek hakem Kurulu 2016'da büyük bir sıçramayla 182 bin, 2017'de ise 287 bin işçinin toplu iş sözleşmesi bağitlandı (Grafik 15). 2015-2017 arasında YHK tarafından bağitlanan sözleşmelerin kapsamındaki işçi sayısı yüzde 360 artış göstermiştir.

Toplu iş sözleşmeleri içinde YHK tarafından bağitlanan toplu iş sözleşmelerinin sayısında da büyük bir artış yaşanmaktadır. 2011'de 136, 2012'de 67, 2013'te 198, 2014'te 198, 2015'te 200 toplu iş sözleşmesi YHK tarafından bağitlanan toplu iş sözleşmesi sayısı 2016'da 1612'ye 2017'de 3203'e yükseldi (Tablo 15).

Grafik 15: YHK Tarafından Sonuçlandırılan Toplu İş Sözleşmeleri (2011-2017)

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, 2017. DISK-AR

Bunun en önemli nedeni kamu taşeron işçilerin sendikalaşmasıdır. Bilindiği gibi kamu taşeron işçileri 2015-2016 yıllarında hızla sendikalaştı. Ancak kamu işveren sendikası Kamu-İş'in kamu taşeron işçilerinin toplu pazarlıklarını yürütmekten kaçınması nedeniyle bu uyuşmazlıklar Yüksek Hakem Kurulu tarafından sonuçlandırıldı. Böylece, taraf sendikaların dahil olmadığı bir toplu iş sözleşme prosedürü işletilerek, sözleşmeler YHK tarafından bağitlandı. YHK tarafından bağitlanan toplu iş sözleşmelerinin bu denli hızlı artmasının temel nedeni kamu taşeron işçileri toplu iş sözleşmelerinde özgür toplu pazarlık sürecinin olmayışındır.

Tablo 15: Toplu İş Sözleşmeleri İçinde YHK Tarafından Bağitlanan Toplu İş Sözleşmeleri (2011-2017)

	Bağitlanan Tüm TİS'ler		YHK Tarafından Bağitlanan TİS'ler		YHK TİS/Tüm TİS'ler (Yüzde)	
	İşçi Sayısı	TİS Sayısı	İşçi Sayısı	TİS Sayısı	İşçi Sayısı	TİS Sayısı
2011	504016	2141	27221	136	5%	6%
2012	227672	1503	20135	67	9%	4%
2013	661929	2646	41234	198	6%	7%
2014	369423	1681	14061	159	4%	9%
2015	660554	1637	35821	200	5%	12%
2016	482237	2725	182108	1612	38%	59%
2017	800288	4472	286904	3203	36%	72%

Kaynak: ÇSBG Verileri. DİSK-AR.

Bilindiği gibi 2018 yılında 692 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında kamu taşeron işçilerin önemli bir bölümü merkezi idare ve belediye şirketlerine alındı.

Ancak bu işçilerin Anayasa ile güvence altına alınmış toplu iş sözleşmesi hakları 696 sayılı KHK ile gasp edildi. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılan değerlendirmeye göre merkezi kamu idaresinde sürekli kadroya geçirilen taşeron işçiler 31 Ekim 2020 tarihine, belediye şirketlerine geçirilen taşeron işçiler ise 30 Haziran 2020 tarihine kadar Yüksek Hakem Kurulu tarafından saptanan ücret zamlarını alabiliyor ve yeni bir toplu pazarlık süreci başlatamıyor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GREVLER

GREV EĞİLİMİ 2000'Lİ YILLARDA ZAYIFLADI

2000'li yıllarda, AKP döneminde grev eğiliminde ciddi bir gerileme yaşandı. 1984-2002 döneminde yıllık ortalama greve çıkan işçi sayısı 40 bin 823 iken, bu sayı 2002-2017 döneminde 5693'e geriledi. Benzer bir şekilde grevde geçen işgünü sayısı da geriledi. 1984-2002 döneminde yıllık ortalama grevde geçen işgünü sayısı 1 milyon 208 bin iken, 2003-2017 arasında bu sayı 227 bin civarına geriledi (Tablo 16).

Tablo 16: Grevde Katılan İşçi ve Grevde Geçen İşgünü Sayısı (1984-2017)

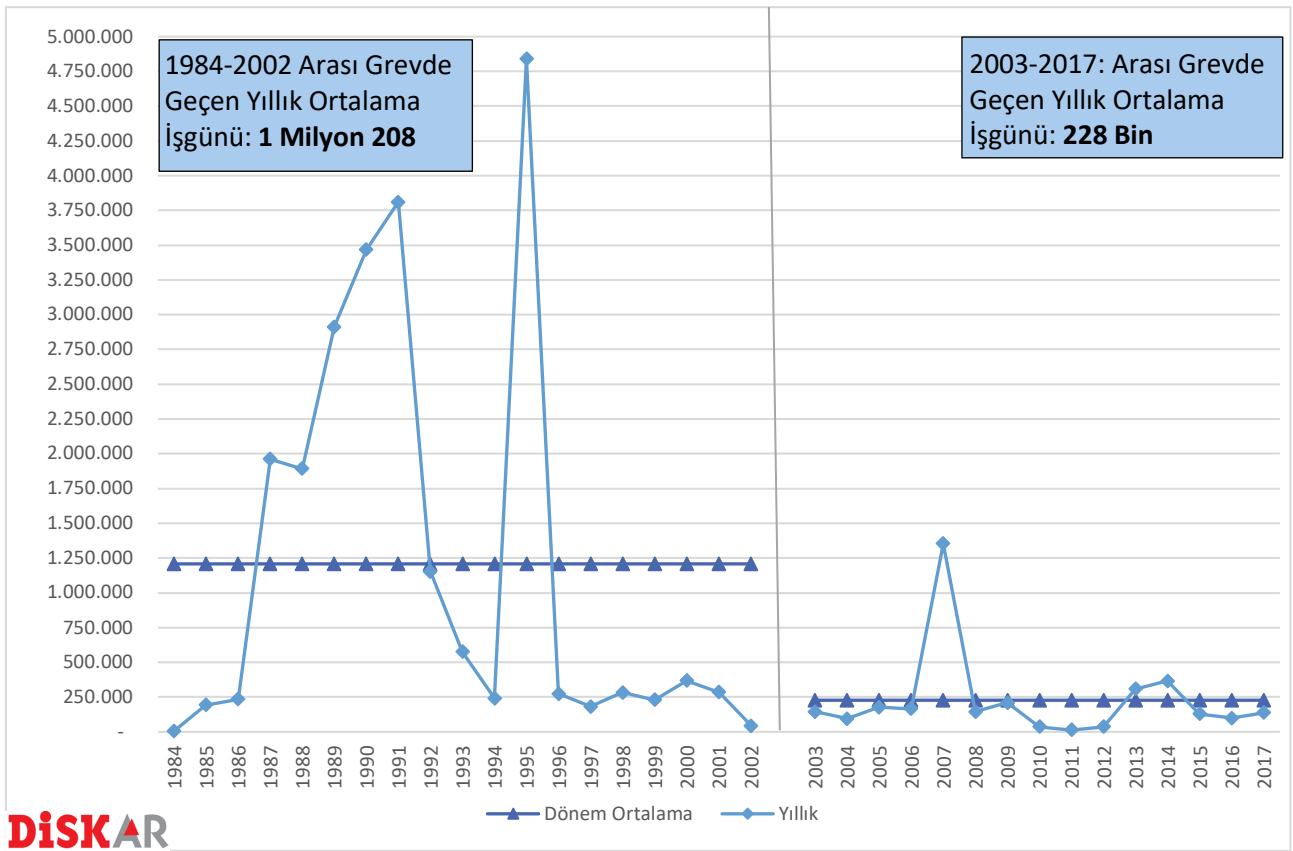
Yıl	Grevde Katılan İşçi Sayısı			Yıl	Grevde Geçen İşgünü Sayısı		
	Toplam	Kamu	Özel		Toplam	Kamu	Özel
1984	561	526	35	1984	4.947	2.252	2.695
1985	2.410	-	2.410	1985	194.296	-	194.296
1986	7.926	-	7.926	1986	234.940	-	234.940
1987	29.734	6.507	23.227	1987	1.961.940	325.707	1.636.233
1988	30.057	12.850	17.207	1988	1.892.655	1.054.089	838.566
1989	39.435	30.153	9.282	1989	2.911.407	2.558.633	352.774
1990	166.306	58.616	107.690	1990	3.466.550	1.363.850	2.102.700
1991	164.968	62.528	102.440	1991	3.809.354	1.189.428	2.619.926
1992	62.189	57.464	4.725	1992	1.153.578	761.629	391.949
1993	6.908	2.189	4.719	1993	574.741	75.468	499.273
1994	4.782	2.718	2.064	1994	242.589	30.553	212.036
1995	199.867	178.539	21.328	1995	4.838.241	4.249.920	588.321
1996	5.461	3.434	2.027	1996	274.322	79.251	195.071
1997	7.045	3.362	3.683	1997	181.913	60.061	121.852
1998	11.482	4.111	7.371	1998	282.638	60.035	222.603
1999	3.263	67	3.196	1999	229.825	1.917	227.908
2000	18.705	11.879	6.826	2000	368.475	132.990	235.485
2001	9.911	737	9.174	2001	286.015	18.617	267.398
2002	4.618	2.735	1.883	2002	43.885	15.450	28.435
2003	1.535	8	1.527	2003	144.772	184	144.588
2004	3.557	283	3.274	2004	93.161	1.981	91.180
2005	3.529	437	3.092	2005	176.824	874	175.950
2006	2.061	948	1.113	2006	165.666	2.394	163.272
2007	25.920	268	25.652	2007	1.353.558	4.246	1.349.312
2008	5.040	610	4.430	2008	145.725	610	145.115
2009	3.101	-	3.101	2009	209.913	-	209.913
2010	808	406	402	2010	37.762	2.030	35.732
2011	557	-	557	2011	13.273	-	13.273
2012	768	-	768	2012	36.073	-	36.073
2013	16.632	186	16.446	2013	307.894	9.300	298.594
2014	6.880	-	6.880	2014	365.411	-	365.411
2015	7.940	276	7.664	2015	128.801	3.208	125.593
2016	2.518	299	2.219	2016	96.610	1.794	96.610
2017	3.733	839	2.894	2017	136.941	5.034	131.907
Toplam	860.207	442.975	417.232	Toplam	26.364.695	12.011.505	14.354.984
1984-2017 Ort.	26.067	13.423	12.643	1984-2017 Ort.	798.930	363.985	435.000
1984-2002 Ort.	40.823	23.074	17.748	1984-2002 Ort.	1.208.016	630.518	577.498
2003-2017 Ort.	5.639	304	5.335	2003-2017 Ort.	227.492	2.110	225.502

Kaynak: ÇSGB verileri. DİSK-AR

12 Eylül 1980 askeri darbesi ile birlikte yasaklanan grevler, 1984 yılından itibaren yeniden uygulanmaya başladı. 1984 yılında cılız olarak başlayan grevler ilerleyen yıllarda kitlesel hale geldi. Türkiye’de 1984 ile 2017 yılları arasında toplam 860 bin işçi greve katıldı. Bu işçilerin 443 bini kamuda 417 bini ise özel sektörde çalışmaktaydı. Dönem boyunca yıllık ortalama grevci sayısı 26 bin civarındadır. Ancak grevci işçi sayısının dönem içi dağılımı oldukça istikrarsızdır. Grevci sayısının binin altına indiği yıllar olduğu gibi, bu sayının 200 bine yaklaştığı yıllar da söz konusudur. Özellikle 2000’li yıllarda belirgin bir gerileme ve uzun süreli bir durgunluk görülmektedir.

1987, 1988 ve 1989’da yıllık ortalama 30 bin işçinin katıldığı grevlere 1990 ve 1991 yıllarında ortalama 160 binin üzerinde işçi katıldı. 1995 yılında ise greve katılan işçi sayısı 200 bine yaklaştı. Bu sayı Türkiye çalışma ilişkileri tarihindeki en yüksek grevci işçi sayısıdır. 2000’li yıllarda ise greve katılan işçi sayısı yıllık ortalama binlerle ifade edilmektedir. 2001 yılında yaklaşık 10 bin işçi greve katılırken bu sayı zamanla giderek azalmış, 2010 ve 2011 yıllarında binin altına düşmüştür Çelik, 2012).

Grafik 16: Grevde Geçen İşgünü Sayısı (1984-2017)

DİSKAR

Kaynak: Çelik, 2012’den alınmıştır. Güncelleme DİSK-AR

2000’li yılların bir başka kayda değer noktası ise kamu kesimi grevlerine katılan işçi sayısının neredeyse ihmal edilebilir kadar düşük bir noktaya gerilemiş olmasıdır. 2000’li yılların başlarına kadar kamu kesimi grevlerine katılan işçi sayısı toplam grevci işçi sayısı içinde önemli bir oran oluştururken, ilerleyen yıllarda bu oran sifira yaklaşmıştır. Kuşkusuz bunun en önemli nedeni kamu kesiminin daralması, özelleştirme ve taşeronlaşma eğiliminin 2000’li yıllarda hız kazanmasıdır (Çelik, 2012).

Grevlerle ilgili bir diğer önemli gösterge grevde çalışılmayan işgünü sayısıdır. Dönem boyunca toplam 26 milyon işgünü grevlerde geçmiştir. Yıllık ortalama 799 bin işgünü grevlerde geçerken, grevde geçen işgünü sayısı da greve katılan işçi sayısı ile benzer eğilimler göstermiştir. 1990’lı yıllar Türkiye çalışma ilişkileri tarihinde gerek katılan işçi sayısı gerekse grevde geçen işgünü açısından en yoğun dönemdir. 2000’li yıllarda ise grevde geçen işgünü sayısında düzenli ve devam eden bir düşüş yaşanmaktadır.

Grevlere ilişkin dönemsel bir karşılaştırma anlamlı sonuçlar verecektir. 2000’li yılları 1980 ve 90’lı yıllarla karşılaştırdığımızda grevlerde ciddi bir düşüş eğilimi tespit etmekteyiz. 1984-1995 dönemi grev eğiliminin

giderek yükseldiği ve tepe noktasına ulaştığı yıllardır. 1996 sonrasında ise sert bir düşüş eğilimi başlamıştır. 2002 sonrası yıllar ise düşüş eğilimin kararlılık kazandığı yıllardır. 1995'e kadar olan dönem boyunca yıllık ortalama greve katılan işçi sayısı 60 bin civarında iken, bu sayı 1995-2000 yılları arasında 9 bin civarına, 2000 sonrasında ise 5 bin civarına gerilemiştir. 1990'lı yıllarda grev eğiliminde lokomotif olan kamu işçileri 2000'li yıllarda greve neredeyse hiç başvurmamıştır.

1989 yılında kamuda, 1990 yılında özel sektörde yaşanan ve çok sayıda işçinin katıldığı grevlerden sonra 1995 yılına kadar iş uyuşmazlıklarının oldukça yoğun olduğu bir dönem yaşanmış, 1995 yılında kamu sektöründe 180 bine yakın işçiyi kapsayan grevlerden sonra grev sayısında da greve katılan işçi sayısında da düşüş eğilimi başlamıştır. Bu düşüş 2000'li yıllar sonrasında tam bir durgunluk dönemine dönüşmüştür. Çalışma ilişkilerinde yaşanan bu "barış" ortamının gerçek bir uzlaşmadan daha çok sendikalı işçi sayısında, kamu işçisi sayısında ve toplu sözleşme kapsamındaki işçi sayısında yaşanan azalmanın, sendikasılaştırmanın ve grev ertelemelerin bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür (Çelik, 2012).

AKP DÖNEMİNDE 193 BİN İŞÇİNİN GREVİ ERTELENDİ

Yaygın bir araç olarak kullanılan grev ertelemelerinin, grev eğiliminin azalmasında önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. AKP döneminde 7'si OHAL döneminde olmak üzere toplam 16 grev erteleme (yasaklaması) gerçekleşti.

Tablo 17: AKP Döneminde Grev Ertelemeleri (2003-2019)

Yıl/Dönem	İşyeri/İşletme	Gerekçe	İşçi Sayısı	Sendika	İşkolu
2003	Petlas AŞ	MG	350	Petrol-İş	Lastik
2003	Şişecam	MG	5.000	Kristal-İş	Cam
2004	Şişecam	GS+MG	5.000	Kristal-İş	Cam
2004	Pirelli, Good Year, Brisa	MG	5.000	Lastik-İş	Lastik
2005	Erdemir Madencilik AŞ	MG	400	T. Maden-İş	Maden
2014	Şişecam	MG	5.800	Kristal-İş	Cam
2014	Çayırhan ve Çöllolar Kömür İşl.	GS+MG	1.500	T. Maden-İş	Maden
2015	MESS Grup TİS	MG	15.000	Birleşik Metal-İş	Metal
2017 (OHAL)	Asil Çelik	MG	600	Birleşik Metal-İş	Metal
2017 (OHAL)	EMIS Grup TİS Kapsamı	MG	2.200	Birleşik Metal-İş	Metal
2017 (OHAL)	Akbank	EFİ	14.000	Banksis	Bankacılık
2017 (OHAL)	Şişecam	MG	6.500	Kristal-İş	Cam
2017 (OHAL)	Mefar ilaç	GS	500	Petrol-İş	İlaç
2018 (OHAL)	MESS Grup TİS	MG	130.000	Türk Metal, Birleşik Metal, Çelik-İş	Metal
2018 (OHAL)	Soda Kromsan-Şişecam	MG	890	Petrol-İş	Kimya
2019	İzban	ŞTTHB	342	Demiryol-İş	Taşımacılık
Grevi Ertelenen (Yasaklanan) İşçi Sayısı: 193.082					
Kısaltmalar: MG: Milli Güvenlik, GS: Genel Sağlık, EFİ: Ekonomik ve Finansal İstikrar, ŞTTHB: Şehir İçi Toplu Taşıma Hizmetlerini Bozucu, TİS: Toplu İş Sözleşmesi					

Kaynak: Aziz Çelik tarafından derlenmiştir. İşçi sayıları sendikaların açıklamalarına ve basında yer alan bilgilere dayalıdır.

Grev ertelemelerinin büyük bir kısmı "milli güvenlik" gerekçesiyle yapıldı. 2003 yılında itibaren ise grev ertelemeleri (yasaklamaları) kapsamındaki işçi sayısı 193 bin oldu.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Sendikalaşma 2013'ten bu yana hem sayısal hem de oransal olarak arttığı gözlenmektedir. Ocak 2013'te 1 milyon olan sendikalı işçi sayısı yüzde 62 artışla, Ocak 2019'da 1 milyon 859 bin olarak gerçekleşti. Ocak 2019 itibarıyla resmi sendikalaşma oranı yüzde 13,9 iken, fiili sendikalaşma oranı 11,4'tür. Halen işçilerin yüzde 90'a yakını sendika üyesi değildir. Sendikalaşma oranında artış yaşanırken bu artışın özellikle kamu taşeron işçilerinin artışından kaynaklandığı ve bütün işkollarına aynı ölçüde yansımadağı dikkate alınmalıdır. Öte yandan sendikalaşma oranlarındaki artışa rağmen toplu iş sözleşmesi kapsamı açısından tablo vahimdir. İşçilerin sadece yüzde 7'si toplu iş sözleşmesi kapsamındadır. Bunların önemli bir bölümü ise kamu işçisidir.

Sendikalaşmada nicel bir artış yaşanmakla birlikte, sendikalı üyesi işçilerin yaklaşık üçte biri toplu iş sözleşmesi hakkında yararlanamadı. Sendikalı işçi sayısı 1,8 milyon civarına yükselirken, sendika üyesi olup toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındaki sendika üyesi sayısı 720 bini aşmaktadır. Dolayısıyla 700 binden fazla işçi sendikalı olduğu halde, sendikalı işçiler için toplu iş sözleşmesi bağlayamamıştır.

Bu durum mevcut toplu iş sözleşmesi sistemi ve yetki sisteminin çökmesi anlamına gelmektedir. Son yıllarda sendikalaşmada yaşanan sayısal artışlar kâğıt üzerinde kalmakta, sendikalaşan işçilerin büyük bir bölümü toplu iş sözleşmesinden yararlanamamaktadır.

Sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi kapsamının yükseltilmesi için,

- Sendikal yasalar Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) normlarına uygun hale getirilmeli, **sendikal örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılmalıdır**.
- Toplu iş sözleşmesi yetki sistemi köklü biçimde değiştirilmelidir.
- İşkolu, işyeri ve işletme barajları kaldırılmalı, **toplu iş sözleşmesi yetkisi işçilerin özgür iradesiyle (referandum) ile saptanmalı**, hantal ve anti-demokratik mevcut yetki sistemi değiştirilmelidir.
- 6356 sayılı yasada yer alan **teşmil sistemi işlevli hale getirilmeli, yaygınlaştırılmalı** ve toplu iş sözleşmeleri sendikasız işyerlerine ve işçilere de uygulanmalıdır.
- Kamu kurum ve kuruluşlarında son zamanlarda giderek artan **sendikal kayırmacılığa ve ayrımcılığa son verilmeli**, kamu idaresi sendikal yönlendirme ve baskı yapmamalıdır.
- Merkezi idare ve belediye şirketlerine geçirilen taşeron işçilerin 2020 yılı ortalarına kadar engellenen toplu pazarlık hakkı tanınmalı ve bu işçilerin toplu iş sözleşmesi yapması sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), Grev ve Lokavt Uygulamaları İstatistikleri, 2008-2017 https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3307/grev-2008_2017.pdf
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), Sendikal İstatistikler, Ocak 2013-Ocak 2019 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/isci-sayilari-ve-sendikalarin-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/>
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), Toplu İş Sözleşmesi İstatistikleri, 2011-2017 https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3394/tis-2017_.pdf
- Aile, Çalışma, Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), Çalışma İstatistikleri Bilgi Sistemi, 2013-2018 <http://cibs.csgeb.gov.tr/>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, çeşitli yıllar.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İşçi Sendikaları İşkolu İstatistikleri tebliğleri, çeşitli yıllar.
- Çelik, Aziz (2017), "AKP Döneminde Sendikal Haklar: Sınıfsız İmtiyazsız Kaynaşmış Bir Kitleyiz" Himmet, Fıtrat, Piyasa içinde Ed. Meryem Koray ve Aziz Çelik, İkinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, Aziz (2012), "Türkiye'de 2000'li Yıllarda Grevler Ve Grev Dışı Eylemler: Çalışma Hayatında "Pax Romana" mı?, IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bidiriler Kitabı.
- Çelik, Aziz ve Lordoğlu, Kuvvet (2006). "Türkiye'de Resmi Sendikalaşma İstatistiklerinin Sorunları", Çalışma ve Toplum, 2006 http://www.calismatoplum.org/sayi9/celik_lordoglu.pdf
- DİE Çalışma İstatistikleri 2000-2001
- Geneva, 24 November-3 December 2003.
- ILO (1997), World Labour Report 1997-1998. Geneva, 1997.
- ILO (2003), General Report, Seventeenth International Conference of Labour Statisticians.
- OECD, Collective Bargaining Coverage Statistics (Toplu Pazarlık Kapsamı İstatistikleri), 2012-2016 <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CBC>
- OECD, Trade Union Density Statistics (Sendika Yoğunluğu İstatistikleri), 2012-2017 <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CBC>
- OECD. (2014). OECD Trade Union Density. OECD.stat adresinden alındı
- Toksöz, Gülay ve Seyhan Erdoğan (1998), Sendikacı Kadın Kimliği, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- TÜİK İstatistik Göstergeler, 1923-2012
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hanehalkı İşgücü Araştırması, Kasım 2018 http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007
- Urhan, Betül (2014), Sendikasız Kadınlar Kadınsız Sendikalar, İstanbul: KADAV Yayınları.
- Visser, J., Martin, S., & Tergeist, P. (2014). Trade Union Members and Union Density in OECD Countries, Sources and definitions. Temmuz 23, 2014 tarihinde www.oecd.org/dataoecd/37/2/35695665.pdf adresinden alındı